

LUNDS UNIVERSITET

Musikhögskolan i Malmö

EXAMENSARBETE

Höstterminen 2012

Lärarytbildningen i musik

Brita Björs, IE5

Den normkritiska föreställningen – hur görs den?

En aktionsforskningsstudie av utvecklingsarbetet kring
The Erotica Project – Våga!

Handledare: Anna Houmann

Abstract

Title: How to stage a norm critical performance?

An action research based study focusing on the development work of *The Erotica Project – Våga!*

Author: Brita Björs

How to stage a performance and a dialogue about sexuality and norm critic using music as a tool? In this action research based study I have focused on the workings of a creative process, the development work of *The Erotica Project – Våga!* as a production directed towards teenage school pupils based on questions about sexuality and norm critic. [The english title of the performance would be *I dare you!*] The concept *The Erotica Project – Våga!* consists of a performance, followed by a dialogue with the group of pupils and an additional inspirational material. I here study Phase 1 of the development work: the brainstorming part of the process where we transform the performance, produce the basis of discussion and develop the inspirational material. The purpose of the essay is to study a creative process on a detailed level. I want to visualize how a development process like this progresses and how you can proceed when you want to connect a practical artistic and creative project with literature and research.

The process of *The Erotica Project – Våga!* will be researched by linking theory on norm critical pedagogy, concepts of sexuality and sex education to the study, and also related to the idea of music as a tool. The study is carried out by using action research as a method during The Erotica Project's four-day process in the fall of 2012. The data from the process is analyzed and interesting segments are selected. In the results chapter the conclusions are reported in five headings: *Process and Project*, *Concept*, *Sexuality and Identity*, *Norm Critical Pedagogy* and *Music as Tool*. What reveals in the results discussion is that even though I as the project leader partially failed in my assignment, the project continued with good result thanks to the reflecting process of action research and the workgroups strenghts: humour, flow and synergy effect. *The Erotica Project – Våga!* Phase 1 is concluded with new insights both concerning the theoretical parts, the process and the work procedure.

Keywords: norm critical pedagogy, sexuality, identity, project, project management, process, performance, dialogue, music as tool, action research.

Sammanfattning

Titel: Den normkritiska föreställningen – hur görs den?

En aktionsforskningsstudie av utvecklingsarbetet kring *The Erotica Project – Våga!*

Författare: Brita Björs

Hur iscensätter man en föreställning och ett samtal om sexualitet och normkritik med musik som medel?

I denna aktionsforskningsstudie har jag fördjupat mig i arbetet kring en kreativ process, nämligen utvecklingsarbetet av *The Erotica Project – Våga!* som en produktion för högstadiet och gymnasiet som bygger på frågor om sexualitet och normkritik. Konceptet består av en föreställning med efterföljande samtal samt ett inspirationsmaterial. Det som studeras är fas 1 av utvecklingsarbetet: brainstorm-arbetet med att omarbete föreställningen, skapa samtalsunderlag samt utveckla ett inspirationsmaterial.

Syftet med studien är att på detaljnivå studera en kreativ process. Jag vill synliggöra hur en dylik utvecklingsprocess går till och hur man kan gå till väga om man vill knyta ett praktiskt konstnärligt, kreativt arbete till litteratur och forskning.

Processen med *The Erotica Project – Våga!* studeras utifrån forskning om normkritisk pedagogik, sexualitet och sexualundervisning samt i relation till idén om musik som medel. Studiens data är samlat dokumenterat material från The Erotica Projects fyra arbetsdagar hösten 2012, som jag har gått igenom, analyserat och därefter valt ut intressanta partier. I resultatkapitlet redovisas sådant som framkommit under processens gång i fem temafält: *Process och projekt, Koncept, Sexualitet och identitet, Normkritisk pedagogik* samt *Musik som medel*. Det som slutligen framkommer i resultatdiskussion är att trots att projektledaren, det vill säga jag, till viss del brast i sitt uppdrag så rullade projektet på bra tack vare aktionsforskningens reflekterande process samt projektgruppens styrkor: humor, flow och synergieffekt. *The Erotica Project – Våga!* fas 1 avslutas med nya insikter både gällande de teoretiska delarna, processen och arbetssättet.

Sökord: normkritisk pedagogik, normer, sexualitet, identitet, projekt, projektledning, process, föreställning, samtal, musik som medel, aktionsforskning.

Förord

Tack till min partner in crime Carl-Erik Carlsson, som det alltid är en fröjd att arbeta tillsammans med.

Tack handledare och referensperson Anna Houmann – ”Det kan vara så att det inte går att separera akademisk behovstillfredsställelse från personlig behovstillfredsställelse.” (citat av Carl-Erik efter andra arbetsdagen).

Tack expert Camilla Löf för all kritik och inspiration du sprider omkring dig.

Tack Gunilla Edemo (som jag aldrig träffat) för uppfriskande tankar.

Tack Gabriella, Mikael, David och Sven för språkliga råd.

Tack biblioteken på Musikhögskolan samt Orkanen för att ni har så många bra böcker och för att ni är så snälla och hjälpsamma.

Tack Musikhögskolan i Malmö och alla ni som hör hemma där för de här fantastiska, frustrerande, fruktbara åren.

Tack min Max, mina nära och kära.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Bakgrund till projektet.....	2
1.2 Projektet i projektet, reder ut begreppen.....	4
2. Syfte och frågeställning.....	6
3. Litteraturgenomgång och tidigare forskning.....	7
3.1 Projekt och projektledning.....	7
3.2 Olika syn på sexualitet och identitet.....	10
3.3 Musiken i livet.....	12
3.4 Normkritisk pedagogik.....	15
3.5 Sexualundervisning idag.....	17
4. Metod.....	20
4.1 Aktionsforskning.....	20
4.1.1 Forskning på egen verksamhet.....	21
4.2 Studien	22
4.2.1 Planering av studien.....	22
4.2.2 Medverkande i studien.....	23
4.2.3 Etiska överväganden.....	23
4.2.4 Dokumentation av processen.....	24
4.2.5 Analys av insamlad data.....	25
5. Resultat.....	28
5.1 Process och projekt.....	28
5.2 Koncept.....	32
5.3 Sexualitet och identitet.....	35
5.4 Normkritisk pedagogik.....	38
5.5 Musik som medel.....	39
6. Resultatdiskussion, slutsatser och fortsättning följer.....	42

6.1 Hur iscensätter man en föreställning och ett samtal om sexualitet och normkritik med musik som medel?.....	42
6.1.1 Process och projekt.....	43
6.1.2 Koncept.....	48
6.1.3 Sexualitet och identitet.....	50
6.1.4 Normkritisk pedagogik.....	53
6.1.5 Musik som medel.....	55
6.2 Slutsatser.....	58
6.3 Fortsättning följer.....	60
7. Referenser.....	62
8. Bilagor.....	64
8.1 För vidare läsning.....	64
8.2 Projektbeskrivning för utvecklingsarbete av <i>The Erotica Project – Våga!</i>	65

1. Inledning

Se himmelen klar, se kuken på far!

Han jäser, han fräser som färsköl i kar.

Se himmel och jord, se kutta på mor!

Ho grinar, ho flinar som vargen mot sol.

Traditionell visa, upptecknad 1941 av Ludvig Eriksson, Grangärde, Dalarna.

Det finns olika sätt att reagera på en dylik text, eller som i detta fall en visa. Vad tänker du, hur känner du när du läser det, kan du föreställa dig en melodi till? Jag har alltid varit fascinerad och road av de fula visorna. När jag var yngre höll jag ett visst avstånd som jag nu har frångått helt. Det har visat sig att dessa sånger har blivit en av mina bästa födkrokar.

Det finns ett citat efter någon gammal vissångare som jag inte minns namnet på, men hans ord bär jag med mig ”de vackraste melodierna bär ofta de fulaste texterna.” Jag tror det ligger något i just spänningen mellan en ljuv melodi och ett grovt budskap. Att melodin inte alls pekar åt samma håll som texten, att de tillsammans bildar en dubbelbottnad enhet. Att bakom det skönt förtrollande ligger det fula på lur.

Fast är det fula verkligen fult? Sex, sexualitet, kroppar och njutning är väl något fint? Det är väl något vi ska värna om och hylla, såsom i visan ovan. Att besjunga könen och omfamna sexualiteten. Men så ser det inte ut i vårt samhälle idag. Det finns, enligt min vän idéhistorikern, många spår av en betydligt skabrösare samtalskonst bland allmogen, innan 1800-talets borgerliga ideal också nådde ner dit. Då man gärna pratade och skojade grovt. Då kanske inte dessa visor stack ut lika mycket som de gör idag?

I mitt möte med dessa visor förvånas jag ofta av hur roliga de kunde vara ”förr-i-tin”. Det är lätt att leva i tron att vår moderna tid är den enda som haft humor. Det gamla hårda bondelivet måste väl ha handlat mer om slit än om skoj. Fast det är klart, lite humor behöver man väl för att kunna hantera livets motgångar och orättvisor. Så de skämtade nog, men det kan ju knappast ha varit roligt i våra mått mätt. När jag läser gamla ”roliga” texter eller ser gamla ”roliga” filmer så brukar jag slås av att humor inte är av evigt värde, humor är ofta tidsbundet.

Ändå har vissa saker varit bestående genom tiderna. Sex till exempel är något bestående. Något som på riktigt kan räknas som allmänmänskligt, de flesta av oss har kommit till genom sex och alla har vi väl någon slags längtan efter sex (i vid bemärkelse). Att läsa en vackert smyckad dikt eller höra en utsökt skaldad visa som handlar om sex, det är humor, det är lust, det är kärlek. När man har skrattat färdigt kan man lyssna på visan igen och inse att det finns flera lager, som visan här ovan till exempel, maken till livsbejakande inställning får man leta efter. Denna lovprisning av könsorganen, kopplat till någon slags naturromantik. Jag tycker det är oerhört inspirerande. Jag tror stenhårt på de här visornas kraft att få mig och människor jag möter att beskåda livet ur andra vinklar än vi brukar, och framförallt att bejaka lusten.

1.1 Bakgrund till projektet

Jag som skriver detta heter Brita Björs och studerar till sång- och ensemblelärare med huvudfokus folkmusik vid Musikhögskolan i Malmö. Jag är nu i sluttampen av den 4,5 år långa utbildningen och det här är min examensuppsats. Uppsatsen kommer att utgå från The Erotica Project, ett musik- och humorprojekt i vilket jag samarbetar jag med min studiekamrat Carl-Erik Carlsson, som läser året under mig på samma utbildning.

The Erotica Project bildades 2009 inför ett framträdande på en varietéshow i Malmö. Utgångspunkten var och är de fula visorna, det vill säga erotiska, ekivoka, skabrösa visor, visor om sex. En vanlig reaktion från publiken är att de tror att sångerna som The Erotica Project sjunger är nyskrivna, åtminstone "försnuskade". Men så är icke fallet. Behovet att skämta med runda ord och uttrycka sig grovt har funnits i alla tider och de sånger vi sjunger är i huvudsak traditionella snuskvisor, vilka utgör ett livaktigt spår i den svenska folkmusikvärlden.

Karaktärerna i The Erotica Project bär våra namn (Brita och Carl-Erik), men det är inte våra privata jag som står på scenen. Dessa milda gudfruktiga figurer har vuxit fram som en kontrast till det grova budskapet i sångtexterna. Karaktärerna Brita och Carl-Erik är gifta och djupt frireligiösa (privatpersonerna Brita och Carl-Erik är ingetdera). De har funnit ett viktigt kärleksbudskap i dessa traditionella uttrycksfulla sånger (snuskvisorna) och ser det som sin mission att vittna om detta. De driver en egen kursgård utanför Jönköping som heter Lust till Gud, och de reser land och rike kring för att föreläsa, sjunga och samtala med Sveriges folk och leda dem rätt på kärlekens stig.

The Erotica Projects föreställning *Våga* hade premiär 2010. Den är utformad som en gammal klassisk overhead-föreläsning. Under femtio minuter bjuds publiken in i The Erotica Projects värld där Brita och Carl-Erik sjunger och berättar för publiken om sin syn på kärlek, sex, kroppen och Gud. De naiva och livsbejakande karaktärerna bryter mot många normer utan att själva vara medvetna om det. För att lättare förstå konceptet, vänligen [se detta klipp](#) (eller sök efter ”The Erotica Project Våga” på www.youtube.com) från när *Våga* spelades på Malmöfestivalen i augusti 2011. Här får man se prov på flera betydelsefulla beståndsdelar i The Erotica Projects universum: en ful visa, analys och problematisering av visan, handgripliga tips för hur man kan gå tillväga, en interaktiv övning, en kristen visa.

Nu ska denna föreställning, som hitintills spelats för vuxna i underhållningssyfte, utvecklas till ett skolkoncept riktat mot högstadiet och gymnasieskolan. Ett koncept bestående av först föreställning och sedan efterföljande samtal med eleverna. Fokus för både föreställning och samtal är sexualitet och normer. Vi tänker oss inte att föreställningen ska bli mindre skämtsam eller rättfram men att den ska anpassas en del efter målgruppen, att den fylls med fler reflektioner och frågor som kretsar kring tonåringens värld. I stort tror vi dock att funderingar om kärlek och sex är något som lever med människor i alla åldrar och att föreställningen därför kan ha kvar mycket av sitt originalmaterial.

Att leda samtal kring dylika frågor är nytt för oss vilket innebär att vi måste lära oss det från grunden. Emellertid utbildar vi oss båda till sångpedagoger och har en del lärarerfarenhet, då huvudsakligen inom musikämnet, men som sagt inte någon rutin på att leda samtal när det gäller sexualrelaterade frågor. Vi tycker däremot att ämnet är oerhört inspirerande och vi har ju fått viss vana att prata om sex i och med The Erotica Project.

Syftet med att The Erotica Project tar sig in i skolvärlden är dels att vi vill utvidga vår arbetsmarknad på ett för oss logiskt sätt, det känns roligt att knyta ihop The Erotica Projects konstnärliga arbete med min och Carl-Eriks gemensamma utbildning till musklärare. Dels att vi tror att vi kan göra skillnad, vi anser att vi erbjuder något som skolan saknar när vi via musik och humor ger oss in på sexualkunskapsfältet. Tanken att sammanbinda vårt lustfyllda perspektiv med ett stabilt akademiskt fundament känns som något nytt i sammanhanget. Ingången till den här skolsatsningen handlar om att vi tycker det är viktigt att ge ungdomar möjlighet att utveckla en god relation till sex, kärlek, nyfikenhet, trygghet, självkänsla och normer.

Syftet med att skriva en uppsats kring The Erotica Projects utvecklingsarbete handlar om att det för mig möjliggör att fördjupa mig i processen, att förtydliga tillvägagångssättet och ta chansen att göra en helhjärtad satsning när det gäller omarbetningen av *Våga*. Det ska

verkligen bli en lyx att kunna ägna sig åt en process så noga och studera den på nära håll. Vi tvingas härigenom formulera oss och konkretisera vad vi vill med projektet och vad som gör det unikt. Jag tror också det är nyttigt för mig som blivande musiklärare att på detaljnivå ha studerat en kreativ arbetsgång för att sedan kunna använda mig av de erfarenheterna i min yrkesroll. Dessutom kan uppsatsen vara ett bra komplement till föreställningens inneboende konstnärliga och pedagogiska kvaliteter, att en dylik akademisk rapport ger ännu mer tyngd åt konceptet och dess syfte.

Vi har två ben att stå på i det här arbetet. Det ena är musik, ett välbekant område för mig och Carl-Erik, det andra är en ny bekantskap, nämligen normkritisk pedagogik. Det blir en spännande resa att göra, förhoppningsvis kan vi genom det nya återupptäcka det gamla, det vill säga genom normkritiken få nya synsätt på musiken.

Jag väljer att arbeta utifrån ett praktiskt perspektiv, då jag undersöker själva processen i utvecklandet av vårt skolkoncept. Det stora referensmaterial som jag letat fram blir då utgångspunkt för den process vi kommer att göra, men därigenom inte automatisk utgångspunkt för den här studien. Det jag beforskar är min och Carl-Eriks *process* med att utveckla föreställning och samtalsmaterial, inte föreställningen och samtalsmaterialet i sig, därför ingår inte all denna litteratur i referenslistan, men återfinns istället i bilaga 1 *För vidare läsning*.

1.2 Projektet i projektet, reder ut begreppen

Det kan uppstå en del förvirring när jag nu ska göra en studie av en process, när jag ska beforska det arbete som The Erotica Project genomför, projektet i projektet. Därför ska jag försöka att benämna de olika delarna av arbetet konsekvent.

När jag talar om *projektet* eller *processen* så menar jag The Erotica Projects arbete med föreställning och samtal. När jag talar om *konceptet* eller *skolkonceptet* så menar jag den kommande frukten av det arbetet, nämligen det paket vi kommer att sälja till skolor bestående av föreställning och samtal. När jag talar om *studien* så menar jag min egen forskande studie av *processen*. *Studien* hör tätt samman med *uppsatsen*, ibland kallat *examensarbetet*, som är den fysiska produkt du just nu håller i din hand (alternativt ser på din dataskärm).

Ett begrepp som dessvärre kommer gå in i alla dessa andra är *arbete*. Det är i något enstaka fall det förarbete som jag och The Erotica Project gjort innan denna *process* startade. Det är det som händer i *processen*. Det är arbetet med *studien* och det är arbetet med

skrivandet av *uppsatsen*. Ibland kanske det är en slarvig förkortning av *examensarbetet*. Men jag ska vara vaksam på att inte röra till det alltför mycket.

Med uttrycket *projektet i projektet* menas *projektet* = The Erotica Projects arbete, *i projektet* = mitt uppsatsarbete. Anledningen till att jag vill förtydliga det här är helt enkelt för att belysa det metaförhållningssätt som jag bär med mig genom hela arbetet (här menas det arbete som sträcker sig från september 2012 till januari 2013). Nämligen att det faktiskt finns två projekt, två processer att följa, där det ena är mitt och Carl-Eriks arbete, och det andra är mitt arbete kring mitt och Carl-Eriks arbete.

Ett begrepp som jag själv tyckt varit problematiskt är vad jag ska kalla The Erotica Projects framtida målgrupp, det vill säga de ungdomar som kommer utgöra publik och samtalspartners när vi ger oss ut i skolorna. Personligen känns det bekymmersamt att kalla dem *ungdomar*. Konnotationen för mig blir att de är unga men också att de inte äger någon vidare livserfarenhet. Jag upplever det också som ett distanserande och att jag buntar ihop dem till en allmän massa. Jag kommer därför istället använda mig av *elever*. Jag vill dock påpeka att det inte kommer vara en lärare-elev-relation varken under föreställningen eller i samtalet. Vi kommer inte till skolan i egenskap av lärare som ska undervisa eleverna, vi är där som scenaktörer och samtalsledare och det vi eftersträvar är ett möte mellan deras och våra tankar. I det citerade materialet i resultatkapitlet så kommer jag givetvis använda de ordval vi använde oss av i stunden.

Ibland kommer bokstavskombinationen *TEP* dyka upp, det är min och Carl-Eriks förkortning av The Erotica Project.

2. Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att på detaljnivå studera en kreativ process utifrån specifika perspektiv. En teoretisk och praktisk genomgång i vad det innebär att utveckla ett projekt, i detta specifika fall en föreställning för högstadiet och gymnasiet om sexualitet och normkritik med efterföljande samtal. I utvecklandet av projektet räcker det inte med att tänka att man vill göra en bra föreställning med eftersnack, utan det kräver att man kan väldigt mycket om de olika arbetsfält man berör under processens gång. Jag vill här visa på hur man kan knyta samman ett praktiskt konstnärligt kreativt arbete med litteratur och forskning. Det gäller att fördjupa sig inom många områden samtidigt, både själva processen (projektledning, ideamanagement, gruppsykologi), ämnet (normkritisk pedagogik, sex och samlevnad, identitetsskapande, tonårstiden, skolvärlden, folkhälsa), verktygen (musik, normkritisk pedagogik, samtalsmetoder, humor, undervisning, gruppleddning) och det konstnärliga (musik, dramaturgi, skådespeleri, manusförfattande).

Att iscensätta något handlar inte bara om att förbereda för scenen, vilket vi delvis gör i och med detta utvecklingsarbete. Det handlar också om att arrangera och sätta igång (Svenska Akademiens ordbok, 2010). Det innebär alltså att jag både vill ha svar på frågan hur bygger man en föreställning och ett samtal, hur drar man igång den processen, hur genomför man den, och hur gör man slutligen föreställningen och samtalet färdigt för att möta publik?

Det jag vill med det här arbetet är att fördjupa min kunskap om att utveckla ett projekt, i det här fallet utvecklingsarbetet av skolkonceptet *The Erotica Project – Våga!* fas 1. Därför lyder min forskningsfråga som följer:

Hur iscensätter man en föreställning och ett samtal om sexualitet och normkritik med musik som medel?

3. Litteraturgenomgång och tidigare forskning

Här presenteras de ämnen jag behövt fördjupa mig i för att utföra studien. Kapitlet inleds med en beskrivning av *Projekt och projektledning* för att visa på de kompetenser som krävs för att kunna driva ett projekt. Resterande underrubriker krävs för att ge underlag till analysen av det som kommer fram i studien. I *Olika syn på sexualitet och identitet* framställs teorier kring skapande av sexualitet och identitet. *Musiken i livet* handlar om musik, identitet och kommunikation. I *Normkritisk pedagogik* reder jag ut begrepp såsom normkritik, heteronormativitet och toleranspedagogik. I det avslutande *Sexualundervisning idag* försöker jag sammanfatta punkter som är viktiga för mig och Carl-Erik att ta med in i arbetet med konceptet.

3.1 Projekt och projektledning

Projekt ligger i tiden, det är så populärt att ordet överanvänds och kan rubricera nästan vad för typ av arbete som helst (Löow, 2009). Hon beskriver projekt som en tidsbegränsad process där man ska nå ett uttalat mål med hjälp av vissa resurser. Hela processen ska dessutom dokumenteras.

Projektet vi ska arbeta med bygger på en kreativ process. Man brukar prata om det kreativa kaoset, men enligt Michanek och Breiler (2007) så har kreativitet och kaos inte med varandra att göra. En kreativ process kräver god struktur. Visst ska fantasin få flöda fritt, men det gör den inte om allt är kaos, det behövs tydliga ramar och målinriktning. Löow (2009) talar även hon om strukturens outhärlighet: att gå igenom en process från frö till färdig planta, medveten om var i processen man är och vart man är på väg. Att arbeta på det sättet gör att man kan bedriva en effektiv process och uppnå det mål som man har satt upp. Det går att applicera på stora organisationer och, som i vårt fall, mycket små.

Struktur får man också genom att ha en tydlig projektorganisation där alla tilldelas specifika ansvarsområden. I den här minimala projektapparaten har jag valt att banta Löows (2009) organisationsmodell enligt följande: en projektledare som leder arbetet och har det övergripande ansvaret, en projektgrupp som genomför arbetet samt en referensgrupp som fungerar som bollplank för projektledaren och projektgruppen. Det finns också en styrgrupp

som enligt Lööw ska innefatta projektledaren samt beställaren, det vill säga den som sitter på pengarna.

En av förutsättningarna för projektet är ett tydligt mål (Lööw, 2009). Då gäller det att bygga ett måldokument som alla inblandade kan ta del av och på ett aktivt sätt få med projektgruppen genom att tillsammans skapa gemensamma etappmål. Det är centralt att gruppen görs delaktig i planerandet, lika väl som i utförandet, för att få grepp om helheten och känna motivation (Lööw, 2009). Dessutom ska målen följas upp och utvärderas kontinuerligt, för att medarbetarna ska få se resultatet av sitt arbete, och följa hur processen fortlöper.

Lööw (2009) beskriver projektledaren som den som ska ha överblicken och foga samman en grupp människor och deras idéer, att locka fram det bästa från alla. Det gäller att bygga upp en god miljö för detta, att skapa vi-anda. Alla i projektet ska känna att de fyller en funktion, att de blir lyssnade på, och att stämningen är god. Vi-anda är projektets bränsle. Lööw menar att projektledaren ska agera förebild, vara ett gott exempel genom att hålla tider och visa entusiasm. Det är också dennes ansvar att sätta samman en dynamisk projektgrupp:

Folk uppfattar situationer och problem olika, vilket gör att de löser dem på olika sätt. Kan projektledaren utnyttja de olika resurser och erfarenheter som finns i gruppen kommer projektarbetet att få en ökad synergieffekt ($1 + 1 = 3$). Olikhet ger utveckling om vi lär oss att se på saker ur varandra synvinklar. (Lööw, 2009, s. 41)

Det är en styrka att inte vara för lika i en projektgrupp, att medlemmarna tänker och fungerar på olika sätt är en tillgång. En bra projektledare utnyttjar medlemmarnas olikheter: dels att de är skickliga på olika saker men också att de kan bryta tankegångar mot varandra, se problem från olika vinklar och därför komma med kreativa, konstruktiva, innovativa lösningar.

Hon menar att projektledaren också har som uppgift att förmedla en positiv bild tillbaka till gruppen av deras arbete och projektet som sådant. Helt enkelt för att människor är väldigt bra på att läsa av och leva upp till det som förväntas av en.

Enligt Michanek och Breiler (2007) så är förutsättningen för ett gott kreativt arbete kunskap, metoder och tekniker, mental miljö samt fysisk miljö:

Om man tillreder dessa fyra ingredienser på bästa sätt är chansen stor att man når det som ibland kallas "flow" och som inom idrotten kallas att "vara i zonen". Det vill säga det tillstånd som de flesta upplever när kreativiteten flödar – tiden tycks stå stilla och målet känns som en fantastisk framtid inom realiserbart räckhåll. (Michanek & Breiler, 2007, s. 40)

Flow eller flöde är ett vanligt begrepp i musikkretsar, när musiken och idéerna flödar, när en grupp musicerar tillsammans och allt blir bra: sväng, harmonier, uttryck. Flow är känslan av att allt stämmer och att allt blir så som man önskar, eller till och med bättre än man trodde var möjligt. I citatet ovan beskrivs flow som tillståndet när gruppen är i en process och allt klaffar och rullar på som av sig själv, den känslan uppmuntrar arbetet framåt och den gemensamma entusiasmen blir bränsle vidare.

När Michanek och Breiler (2007) sedan talar om kunskap så menar de att det självklart är viktigt att det finns ett faktiskt kunnande i den grupp som ska hitta nya lösningar, men inte bara. Icke-kunskap är också en tillgång. Det finns en frihet i ett icke-kunskaps-tänkande, friheten att ifrågasätta, komma med udda idéer, helt enkelt att se saker ur ett annat perspektiv än experterna.

Det betyder mycket att den fysiska miljön är anpassad efter det kreativa arbete man vill åstadkomma (Michanek & Breiler, 2007). De pratar om tre faktorer att förhålla sig till: arbetet, kroppen och sinnet. Man ska försöka skapa ett rum anpassat för det specifika arbete man siktar på, tömma rummet på saker som inte har med arbetet att göra och tillföra kreativitetseggande föremål. Se till att det kommer in ljus, att möbler är väl placerade, och att det arbetsmaterial som kan behövas finns på plats. Michanek och Breiler (2007) lyfter också att det är väsentligt att hålla kroppen igång, så att hjärnan har de bästa förutsättningarna, se till att det kommer in syre, att det finns frukt och sötsaker att stoppa i sig, att man varierar kroppsposition (sitta – stå – röra sig) och vara noga med att ta paus. Slutligen är det sinnet som kräver inspiration och stimuli. Se till att fylla rummet med inspirationsmaterial, böcker och tidningar som inbjuder att bläddras i.

Grundläggande för ett väl fungerande arbete är den mentala miljön (Michanek & Breiler, 2007), en atmosfär som gynnar ett flödande av idéer istället för att stoppa upp och blockera. Här nämns energi och humor som hörnstenarna. En god idéutvecklingsprocess står och faller med gruppens gemensamma mentala välmående. Humor är en essentiell ingrediens i den kreativa processen, ”varje skratt föder ny uppfinnarlusta och mod att tänka nytt” (Michanek & Breiler, 2007, s. 45).

Sammanfattningsvis kan man säga att projekt är ett tidsbegränsat arbete som kräver mycket struktur. Det är viktigt att alla medverkande känner sig delaktiga, att de har tydliga arbetsuppgifter och att alla är väl medvetna om det konkreta, uppnåbara målet. Den mentala miljön är avgörande för arbetet och humor spelar stor roll. Synergieffekt och flow är exempel på följderna av ett välfungerande gruppsamarbete: synergieffekt där det gemensamma arbetet

blir större än vad det hade blivit om projektets medlemmar arbetade var för sig, flow är tillståndet då alla arbetar åt samma håll, kreativiteten flödar och allt känns möjligt. Den fysiska miljön påverkar också arbetet och det är viktigt att rummet anpassas efter behoven.

3.2 Olika syn på sexualitet och identitet

Sexualitet enligt NE: ”i biologin benämning på de beteenden som är förknippade med könlig fortplantning. Den mänskliga sexualiteten innefattar olika behov och handlingsmönster, vilka kommer till uttryck i fortplantningsbeteende, tillfredsställelse av biologiska drifter, intima och emotionella relationer, sexuell njutning och rekreation.” (hämtad från NE.se/sexualitet). Vidare står att läsa Världshälsoorganisationen WHO:s definition av sexualitet:

Sexualitet är en integrerad del av varje människas personlighet, och det gäller såväl man och kvinna som barn. Den är ett grundbehov och en aspekt av att vara mänsklig, som inte kan skiljas från andra livsaspekter. Sexualitet är inte synonym med samlag, den handlar inte om huruvida vi kan ha orgasmer eller inte, och är heller inte summan av våra erotiska liv. Dessa kan men behöver inte vara en del av vår sexualitet. Sexualitet är mycket mer: den finns i energin som driver oss att söka kärlek, kontakt, värme och närhet; den uttrycks i vårt sätt att känna och väcka känslor samt att röra vid varandra. Sexualiteten påverkar tankar, känslor, handlingar och gensvar och därigenom vår psykiska och fysiska hälsa. (NE, u.å.)

WHO ser sexualitet som något allomfattande, något som går väldigt djupt i människan, en del av själva definitionen av att vara människa, en grundläggande del av oss som finns genom alla stadier i livet. Det kan ha med sexuella erfarenheter och föreställningar att göra, men behöver inte alls handla om det, det är snarare kopplat till identiteten.

Friséns (2006) förklaring av begreppet identitet refererar till latinets *idem* som betyder densamma. Om man ska tolka det bokstavligt så handlar identitet om något som är beständigt och fast. Hon refererar i sin tur till Erikson som menar att en av de grundläggande förutsättningarna för en trygg identitet är att man känner sig som samma person livet igenom, oavsett de olika situationer man är i och roller man ikläder sig. Erikson (Frisén, 2006) pratar också om att identiteten får kraft genom att den utvecklas i mötet mellan det individuella och det samhälleliga.

Identitet kan ses som en rubrik under vilken man inordnar olika självbilder som på något sätt utgör en helhet (Wrangsjö, 2006). Självbilderna konstrueras genom att man tar in och tolkar de signaler som man uppfattar att andra speglar hos en själv. Dessa självbilder utforskas vidare genom att man provar att ikläda sig dem, och de införlivas i oss om de därefter bekräftas av medmänniskor omkring en.

Frisén (2006) var med och genomförde en intervjustudie med ungdomar med positiv respektive negativ kroppsuppfattning och enligt den studien kan man utläsa att ungdomars förhållningssätt gentemot dagens skönhetsideal påverkar hur de ser på sin egen kropp. En positiv kroppsuppfattning bygger till viss del på ett kritiskt förhållningssätt gentemot de ideal som återspeglas i media. En annan svensk studie från 1998 som Friséén hänvisar till visar att rädslan är stor att inte uppfattas som normal hos 17-åringar, och upp emot 40 % av killarna och 70 % av tjejerna är oroliga att de inte ska duga till att ha sexuellt umgänge.

Edemo (2010) å sin sida skriver att den normkritiska pedagogen anser identitet som något rörligt och inte som något fast. Om man sticker ut som tillhörande en minoritet eller på annat sätt bryter mot normen, så är det möjligt att skapa delar av sin identitet utifrån den positioneringen, till exempel om man har en funktionsnedsättning, är kvinna, homosexuell, ickevit, i ett samhälle där detta inte är norm. Dessa förutsättningar kan då vara en viktig del av ens identitetsbygge, att känna tillhörighet med den grupp man ser sig tillhöra, och man kan uppleva sig representerad av någon annan som talar utifrån liknande erfarenheter. Men det gäller också att medvetandegöra för sig själv som pedagog att så inte behöver vara fallet. Edemo menar att en person som bär just dessa erfarenheter kan bygga sin identitet utifrån helt andra upplevelser och kanske inte alls ser sig företrädd av någon med liknande erfarenheter. Den som ingår i en norm, exempelvis någon som är svensk, utan funktionsnedsättning, man eller heterosexuell, använder sig sällan av dylika normativa upplevelser när den skapar sin identitet, i dennes identitetsbygge blir det andra upplevelser man lägger vikt vid. ”Och jag vill beskriva det att vara funkis, kvinna, flata eller blatte som olika positioner en människa kan ha i givna sammanhang snarare än som inneboende egenskaper.” (Edemo, 2010, s. 97).

Om man utgår från ett queerteoretiskt perspektiv så anses identitet som en sammansatt mångfaldighet i ständig förändring (Bromseth, 2010). Identitet formas utifrån en kombination av det som i omgivningen framstår som möjligt, önskvärt och förståeligt. Skolan blir därigenom en viktig plats för att utmana och utvidga de normer som finns kring exempelvis sexualitet. Ungdomar kan skapa sin sexualitet i relation till att de får tillgång till en vidare syn på vad som är möjligt, det blir en hjälp till att tolka sina inre lustar. Därför anser jag att det är viktigt att skolan visar på vidgade möjligheter där eleverna får möta många perspektiv som de sedan kan navigera bland. ”Detta står i motsats till en social-essensialistisk förståelse av kön och sexualitet /.../ Här tas det ofta för givet att sexuella preferenser och identiteter formas kulturellt utifrån en medfödd eller tidigt socialt skapad sexuell läggning.” (Bromseth, 2010, s. 40). Vidare beskriver hon att essentialismen ställer homo- och heterosexualitet mot varandra som ett motsatspar och genom att prata om sexualitet som något av naturen givet så berättigar

det till särbehandling av det som avviker. Bromseth (2010) beskriver att i den essentialistiska diskussionen så negligeras eller ifrågasätts ofta transidentiteter och bisexulitet eftersom de utmanar idén kring identitet och sexualitet som något fast och bestämt.

Johansson (2006) tar upp ett exempel på ”politisk lesbiskhet”, utifrån en svensk studie från 2003 om tio kvinnor som valt att leva som lesbiska som en protest mot att en jämställd heterosexuell relation inte anses möjlig. De anser sig inte vara homosexuella, de tar även avstånd från begreppet bisexuell, de kräver att inte bli kategoriserade. De ställer sig i opposition till essentialismen, att sexualitet bygger på biologi eller psykologi. Det finns en motsättning mellan deras positionering och mer ”traditionellt” lesbiska, som anser det orimligt att det går att välja sexualitet, att det är något som kommer inifrån.

Ruud (2002) menar att det inte är någon motsättning mellan perspektivet att se identitet som något fast eller att se identitet som något under utveckling, det bara är ett uttryck för den kluvenhet som många känner när man försöker sammanfoga alla sidor av sitt jag. Jag låter detta stå som sammanfattning av det här avsnittet om identitet och sexualitet. Att identitet av vissa ses som något fast, stabilt och kontinuerligt, medan andra ser det som något rörligt som ständigt utforskas, omprövas och utvecklas. Kanske är det som Ruud (2002) säger att identitet är både rörligt och fast på samma gång, beroende på vilken del av identitetsbygget man väljer att belysa. Sexualitet är en viktig del i identitetsbygget, och sexualitet har samma inneboende konflikt mellan det rörliga och det fasta. Essentialisterna talar om sexualitet som något naturligt och biologiskt förutbestämt och queerteoretikerna anser att sexualitet är en följd av vad som omgivningen presenterar som möjligt, önskvärt och förståeligt i relation till en individs inre tankar, känslor och lustar.

3.3 Musiken i livet

I *Musikk og identitet* så visar Ruud (2002) på sina kopplingar mellan just musik och identitet. Han frågar sig om musikens kärna kan vara dess förmåga att både fysiskt påverka kroppen, samtidigt som den når känslor och skapar mening. När det gäller musikupplevelser så låter vi kroppen vara något slags facit, om kroppen blir berörd vittnar det om musikens trovärdighet. Musikens koppling till identitet är enligt honom att när musiken berör oss så hjälper den oss att skapa ett känslomässigt sammanhang. Ruud menar att det är viktigt att kroppen inte hamnar i underordning mot ”själen” eller jaget, att se att kroppen och ”själen” går ur och i

varandra, påverkar varandra, och det här är kanske extra tydligt när det gäller musikupplevelser. Musiken färglägger ögonblick med känslor och skapar koppling mellan individ, tid och plats och ger mening åt världen (Ruud, 2002). Att vara musikalisk innebär att ens medvetande kan använda musik för att återuppväcka minnen och associationer. Genom att hopfoga dessa tanketrådar binder vi samman självbild och identitet.

Gabrielsson (2008) har gjort en studie, *Starka musikupplevelser*, där 950 personer har svarat på frågan om sina starkaste musikupplevelser. Av alla de berättelser som samlats in finns dock endast åtta berättelser relaterade till sex. I övrigt talar han om att musik kan beröra stora existentiella frågor, att det kan uppfattas beskriva vad det är att vara människa, livets villkor och skeenden och uppmana till utveckling. Det kan påverka ens världsbild och relationerna till de människor man har runt sig, samt förändra den egna självbilden. Enligt Gabrielsson är man extra mottaglig för sådana upplevelser under tonårstiden. Musik kan hjälpa oss att nå rum i oss själva dit man aldrig tidigare nått. Musik kan utgöra en trygghet, ett hem, en förlängning av det egna jaget.

I leken med musik beskriver Bergman (2009) hur det finns möjlighet att pröva och ompröva olika självbilder och situationer. Hon menar att musik kan vara en mycket viktig del i identitetsskapande, genom att det sätter igång tankar på vem man är och vem man vill vara. Man kan exempelvis mima som en viss artist, därigenom ikläda sig allt det som den artisten representerar, samtidigt som man får betrakta sig själv genom någon annans ögon. Här finns en reflektion kring den egna identiteten och kring vem jag skulle vilja vara, eller vem jag inte vill vara men gärna prova vara för en stund.

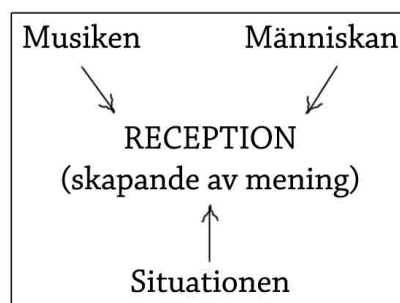
Texten är också viktig när det gäller musik. En text kan vara rättfram eller slingrig. Det går alltid att tolka in ett budskap, ibland känns det uppenbart vad texten handlar om och andra gånger kanske det bara är en förnimmelse.

Musiken fungerar ofta som bärvåg för texten. Om musiken är profilerad, sångbar och har en egen karaktär, desto bättre. /.../ Men det är faktiskt inte säkert att det just är explicita politiska texter som har den största politiska effekten. Antagligen kan lika många oskyldiga ”icke-politiska” sånger ha en verkan väl så stor trots eller därför att de inte skriver folk på näsan utan lockar genom musikens makt, textens mångtydighet och dess emotionella innehåll eller poetiska ådra. (Lilliestam, 2009, s. 147).

Lilliestam (2009) resonerar kring musik och kommunikation. Det finns en del enkla teorier om kommunikation, till exempel Järnvägsmodellen som ser ut så här:

sändare → budskap → mottagare

Verkligheten ser ju inte ut på det här viset. Även om ett budskap når mottagaren oförvanskat så måste det tolkas, och det gör mottagaren utifrån sin förståelse, som så klart är en annan än sändarens. I den vanligaste typen av kommunikation är det en ständig växelverkan mellan sändare och mottagare. I de fall där sändaren är ett dött ting, en radio eller teve, så är det ju ändå inte så att mottagaren passivt sitter och tar emot ett budskap, tolkningen finns alltid där. Det här gäller även när man pratar om hur musik kommunicerar till en lyssnare. Vid en konsertsituation så är både sändare och mottagare av kött och blod och interaktionen dem emellan påverkar upplevelsen till stor del. Därför finns det mer utvecklade kommunikationsmodeller som betonar mötet mellan musiken och lyssnaren (kan också appliceras på andra situationer). Lilliestam refererar till Rösing som utvecklat en interaktiv kommunikationsmodell där meningsskapande kring musik skapas genom samverkan mellan musiken, åhöraren och situationen. Vilket innebär att en musikupplevelse inte är den andra lik, varken mellan olika personer i publiken, eller när samma person hör samma musik i en annan situation.

Figur 1: Kommunikationsmodell efter Rösing. (Lilliestam, 2009, s. 67)

För att sammanfatta kan man säga att musik är ett verktyg för att skapa och utveckla identitet. Musiken skapar upplevelser för både kroppen och sinnet, där det fysiska möter det själsliga (Ruud, 2002). Musik kan enligt Bergman (2009) användas för att kliva ur och i olika roller och därigenom undersöka och utveckla den egna självbilden. Musik kan också vara ett filter genom vilket man får möjlighet att skåda människor, relationer, omvärlden och livets stora frågor ur olika perspektiv (Gabrielsson, 2008).

Musik är kommunikation och kommunikation kan förklaras på många olika vis. Lilliestam (2009) förkastar idén om envägskommunikation där ett budskap når en mottagare helt oförvanskat. Ett budskap kommer alltid tolkas, och tolkningen blir olika beroende på vem som är mottagare och i vilken situation budskapet sänds/mottas. Detta gäller musik men också all annan kommunikation.

3.4 Normkritisk pedagogik

Normer är regler som bör följas i olika sociala situationer. Ibland är en norm något påtagligt som exempelvis en lag eller ett reglemente men ofta är normen inte uttalad utan underförstådd som ett ideal, en riktlinje, en princip, en vana, en oskriven regel. Det kan gälla allt från klädkoder, språkbruk, kroppsideal, traditioner, trender, handlingsmönster och mycket, mycket mer. Det finns normer i alla sociala sammanhang och det som är norm i en viss kontext kan anses avvikande i ett annat.

Normkritisk pedagogik är ett pedagogiskt synsätt för att kritiskt granska normer och hela normsamhället, det vill säga samhället och dess normer kring hur vi bör leva för att passa in. I stora drag handlar det om att istället för att fokusera på de som avviker från normen fokusera på de strukturer som gör att de upplevs som avvikande och vad det får för konsekvenser (Wikipedia, 2012). Sverige idag är ett heteronormativt samhälle, en hierarki där vissa livsstilar och vissa kroppar åtnjuter fördelar medan de som är utanför normen ses som avvikare (Bromseth, 2010). Heteronormativiteten hyllar heterosexualitet och tvåsamhet, som målas upp som det självklara och det man ska eftersträva. Bromseth förklarar att det finns olika kategoriseringar som har betydelse i ett heteronormativt sammanhang: kön, sexualitet, klass, ras, etnicitet, ålder och funktionsförmåga är några av de mest förekommande. Att vara inom normen innebär att strukturen stryker dig medhårs, din positionering i samhället tillskansar dig sällan problem. Att vara utanför normen, en avvikare, innebär att du får ta en del smällar eftersom samhället inte är anpassat efter dig. Normer ser olika ut i olika sociala sammanhang och olika kulturer, och de förändras. Heteronormen är starkt förankrad i vårt svenska samhälle, ända från småbarnsåren förväntas flickor och pojkar uppträda på vissa skilda sätt, och den framtid som målas upp av samhället handlar uteslutande om den heterosexuella tvåsamheten (Bromseth, 2010).

Normkritisk pedagogik formuleras ofta i kontrast till den sedan länge etablerade toleranspedagogiken. Toleranspedagogik är ett förhållningssätt där man strävar efter att skapa tolerans för utsatta grupper eller avvikande personer. Det här benämns av Bromseth (2010) som en andrafokuserad strategi, en pedagogisk idé om att göra ”den Andra”, den avvikande, forståelig och greppbar. Toleranspedagogiken pekar ut den Andra vars främsta egenskap då ligger i att inte vara norm, här några exempel på uppdelningar mellan den Andra och normen: kvinnolitteratur – litteratur, afrikansk musik – musik, handikapp-OS – OS. Enligt en

föreläsning med Lotta Björkman (2012) så ligger problemet i att det endast är normen som har makt att tolerera. Normen har möjlighet att godkänna om den avvikande accepteras, eller inte. Den Andra har däremot inte möjlighet att tolerera normen, det normativa är per automatik tolererat oavsett hur den Andra ställer sig till det.

Edemo (2010) jämför också normkritisk pedagogik och toleranspedagogik, utifrån fördomsbegreppet. Fördomar anses som något dåligt, något som samhället ska få bukt med. En vanlig strategi är då att möta sin fördom för att därigenom kunna ändra inställning. Antingen ställs man inför fakta om den Andra, eller så möter man den Andra i verkliga livet, för att reda ut sina funderingar. Problemet enligt Edemo ligger i att jag som ingår i normen och som ska lära känna den Andra, ses som en individ, medan den Andra ses som representant för sin grupp. En homosexuell kvinna bjuds in till skolan för att berätta och samtala om sin sexualitet, och får då representera lesbiska som grupp. En heterosexuell kvinna skulle aldrig ställas som företrädare för alla heterosexuella kvinnor. Edemo menar också att det kan vara svårt för den Andra att faktiskt rå på fördomen, om personen inte uppfyller min fördom så kan den utgöra ett undantag och jag som normperson kan fortsätta att döma, eller om personen uppfyller min fördom så kan jag också fortsätta att döma. Att driva en fördomspedagogik handlar ju om att argumentera mot fördomarna och påvisa att de är felaktiga. Men vad händer när en fördom visa sig stämma utifrån statistisk eller mötet med den Andra? Vad tar man till då? Om man istället, som Edemo (2010) förespråkar, kliver in i den normkritiska pedagogiken så innebär det ett annat förhållningssätt. Det handlar inte om att upplösa kategoriseringar i samhället, men att se igenom dem, att se bakomliggande mönster och orsaker, att se att grupper utgörs av individer och att vara vaksam på sina egna förgivettaganden. Det är en självrannsakande process, och kan upplevas tuff att gå igenom eftersom man ibland måste ifrågasätta sin egen värdegrund. Edemo menar att det inte är görbart att suddas ut kategoriseringar och inte heller önskvärt. Det är ett sätt för människan att sortera och förstå världen, ett viktigt verktyg för att synliggöra strukturer och maktordningar. Tar man bort kategoriseringarna blir allt strukturellt förtryck ett individuellt problem. Det handlar alltså inte om att avveckla kategoriseringar utan att förhålla sig kritisk till dem, och att lära sig att se bortom dem. Att tillåta personer att röra sig mellan facken och själv välja vad de vill representera eller inte och att inte tvinga in någon i ett fack (Edemo, 2010).

Sammanfattningsvis är normer uttalade eller outtalade regler i samhället. Det råder olika normer i olika sociala sammanhang och de utvecklas och förändras över tid. Normkritisk pedagogik är precis som namnet antyder ett pedagogiskt förhållningssätt som

tittar kritiskt på normer. Istället för att lägga fokus på det avvikande så studerar man vad som gör att det anses avvikande, och vad det får för konsekvenser för normbrytaren. Att vara inom normen innebär att strukturen stryker dig medhårs, din positionering i samhället tillskansar dig sällan problem. Att vara utanför normen, en avvikare, innebär att du får ta en del smällar eftersom samhället inte är anpassat efter dig. Det är ofta svårt för den som är inom normen att få syn på normen, man ser inte alla de fördelar man får och ser inte vart gränsen går för vad som avviker. Normbrytaren har ofta mycket lättare att få syn på normstrukturer, eftersom man krockar med det gång på gång.

Normpedagogik kan ställas i kontrast till toleranspedagogik, ett sedan länge etablerat förhållningssätt som bygger på att skapa tolerans för de avvikande. Dock handlar tolerans också om makt, det är normpersonen som ska tolerera normbrytaren, om normbrytaren tolererar normen eller inte spelar ingen roll för det kommer fortfarande vara norm. Toleranspedagogiken utgår från att man ska bryta ner människors fördomar. Normpersonens fördomar om den avvikande ska motbevisas antingen genom att ges fakta som motsäger fördomarna eller genom att träffa den avvikande och därigenom motbevisas. Men dels är det svårt för en person att representera en hel grupp (kvinnan med slöja får representera alla muslimer), dels kanske vissa fördomar visa sig stämma, eller om de inte stämmer så kan det ju vara just den här individen som är undantaget men normpersonen kan ändå fortsätta tro att fördomarna gäller generellt för gruppen.

Edemo (2010) menar att normpedagogiken är ett bättre tillvägagångssätt då det inte handlar om att upplösa kategoriseringar i samhället men att se bakom kategoriseringarna, att vara självkritisk till sitt eget förhållningssätt gentemot andra. Att fundera på varför jag tycker och tänker på visst sätt och vad i samhällsstrukturen som gör att vissa personer upplevs som avvikande.

3.5 Sexualundervisning idag

Enligt *Elevers uppfattningar och kunskaper om innehåll i sex- och samlevnadsundervisning* (Wallin, 2012) så kan man utläsa följande slutsatser om svensk sexualundervisning: undervisningen blir bättre, mer djupgående och kunskapen mer bestående om man utgår från elevernas positioner och deras frågor, och som lärare måste man vara medveten om att elevernas frågor och behov inte är desamma som den vuxnes. Samtal i små grupper uppskattas. Det är viktigt att betona lust och inte bara risker i samband med sex. Det är

särskilt viktigt att också lyfta fram kvinnans lust, som ofta bortses eller förminskas i jämförelse med manlig lust, där kvinnans sexualitet ses mer relationsförknippad. För många elever är sex synonymt med penetrationssamlag, sexualundervisningen behöver presentera ett vidgat sexbegrepp. Elever efterlyser praktisk anvisning kring sexualteknik, är det genomförbart? Den främsta frågan som eleverna vill veta mer om är hur man vårdar en relation. En anmärkningsvärd uppgift från enkätundersökningen ”UngKAB09” (Wallin, 2012, s. 61) är att hela 22 % av de tillfrågade eleverna har under det senaste året utfört någon typ av sexuell handling mot sin vilja.

Det finns, både i undervisning och bland eleverna, en stark idé om det ”romantiska kärlekskomplexet” (Wallin, 2012, s. 25) som lägger tyngdpunkten på ett kärleksideal och heteronormativitet. Konsekvensen blir att det ger bilden av att det främsta att uppnå är tvåsamhet och livslång kärlek, vilket man som lärare bör vara vaksam på. Ofta genomsyrar det hela sexualundervisningen och heterosexualitet ses som det självklara tolkningsperspektivet i undervisningen.

Onani är ett diskussionsämne som beskrivs som problematiskt både av Wallin (2012) och Bäckman (2003). Enligt Wallin (2012) är det ett ämne som de inte rekommenderar att man tar in i undervisningen eftersom det är svårmanövrerat. Diskussionerna om killars onani tar mycket plats och tid i klassrummet, tjejers onani passerar ofta okommenterat. Bäckman (2003) beskriver i sina klassrumsobservationer att tjejers onani är ett ämne som det är helt tyst om. Tjejerna i klassen som vanligtvis kunde lägga ut orden när det gällde andra sexrelaterade områden, tög när det gällde onani. Ingen blev någonsin personlig i detta ämne och en tjej uttryckte att det var för privat, man pratar inte om onani helt enkelt. Bäckman resonerar vidare att det kan bero på tjejers rädsla för att sexualiseras, att visa att man är en person som sexuellt tillfredsställer sig själv kan vara något som påverkar en tjejs rykte och anseende.

Hos Wallin (2012) står det att läsa om andra länders studier om sexualundervisning. I en studie från Storbritannien gjord 2004 talas det om hur man uppnår ett högt elevengagemang. Det som visade sig bäst gynna elevdelaktighet var lärare som bedrev undervisning med mycket humor och som samtidigt var noga med disciplinen i klassen. Samt att den undervisande läraren ofta var en relativt ny bekantskap för eleverna. En annan brittisk studie från 2003 visar att elever anser att det är bra när man har både en kvinnlig och en manlig lärare. En studie från Nya Zeeland 2005 kom fram till att eleverna ville ha öppensinnade och frispråkiga lärare, samt att historie- och språklärarna ansågs mer lämpade att undervisa i ämnet än naturkunskapslärarna eftersom de förstnämnda har mer vana av samtal och interaktiva övningar.

Löf (2011) beskriver i sin avhandling hur skolämnet livskunskap ser ut för elever i de yngre åldrarna, jag har valt att använda mig av några av dessa tankar i den här studien eftersom jag anser att en del av perspektiven kan appliceras även på äldre skolelever. Hon kritiserar bland annat att elever i ämnet livskunskap förväntas dela med sig av sitt privatliv i skolan på ett sätt som vuxna aldrig skulle acceptera. Hon ger flera exempel där elevernas privata konflikter lyfts fram och visas upp i klassrummet för allmän beskådan. Det kan göra det svårt för eleven att skilja på vad som är privat och vad som är allmängods. När elevernas privatliv blir en del av undervisningens innehåll så kan det innebära problem för eleven att veta vad som egentligen bedöms – de privata egenskaperna eller skolprestationerna?

Löf (2011) pratar också om dilemmat för skolan att välja hur de ska arbeta med värderingsfrågor. Det är inte ovanligt att det finns både kommunala och privata aktörer som erbjuder sina tjänster till skolan och det är svårt för skolorna att veta vad det är de köper in. De privata aktörerna använder sig av samma försäljningsargument som de politiskt förankrade men har dock inga som helst skyldigheter att förhålla sig till varken skolans värdegrund, läroplaner eller folkhälsoinstitutet.

Sammanfattningsvis kan man säga att för att åstadkomma en bra sexualundervisning så finns det många saker att ta i beaktande (Wallin, 2012). Bland annat bör man tänka på att utgå från elevernas egna frågor eftersom de inte nödvändigtvis är samma som den undervisande lärarens, att betona lustsex snarare än risksex, att små grupper gynnar samtalsklimatet. Det förhärskande tolkningsfiltret i svensk sexualundervisning är heteronormativt och det finns ett starkt ideal kring att sex och kärlek hör ihop. Onani är ett svårdiskuterat ämne som ofta lämnas därhän eftersom det riskerar att cementera könsroller snarare än att bryta upp dem. Enligt studier gjorda i Storbritannien och Nya Zeeland så är humor, disciplin, frispråkighet och samtalsövningar viktiga framgångskriterier i sexualundervisningen.

Som man kunde utläsa i kapitel 3.2 så är skolan ett mycket viktigt forum för diskussioner kring sexualitet och samliv, men Löf (2011) problematiserar det här med att lyfta privata ämnen i klassrummet. Hur gör man för att diskutera viktiga existentiella frågor med eleverna utan att kliva över gränsen för det som är privat, att eleverna inte ska öppna upp sig på ett sätt som upplevs integritetskränkande?

4. Metod

Det här kapitlet ger en inblick i hur jag har gått till väga vid genomförandet av studien. Först beskrivs aktionsforskning och vad det innebär att forska på den egna verksamheten. Sedan beskrivs själva studien: hur jag har planerat och genomfört själva processen, hur jag har dokumenterat och samlat in data samt hur jag gått tillväga för att analysera all insamlad data.

4.1 Aktionsforskning

Mitt huvudsakliga arbetssätt är aktionsforskning. Det är en typ av undersökande arbete där man forskar på aktion, det vill säga handling eller praktik, för att åstadkomma förändring (Rönnerman, 2009). Genom att analysera praktiken så kan man lära mer om den och se hur den kan utvecklas. Föreliggande studie är dock inte en aktionsforskning där en forskare kliver in i en befintlig verksamhet och tillsammans med de verksamma utvecklar deras arbete. I den här aktionsforskningsstudien så är forskaren och den verksamma samma person. Jag, Brita Björs, är både projektledare och delaktig i utvecklingsarbetet av *The Erotica Project – Våga!* och genom denna studie så beforskar jag min egen verksamhet och den process som jag och min kollega tillsammans genomgår.

I aktionsforskning möts forskaren och praktikern för att lära av varandra och tillsammans ingå ett förändringsarbete kring verksamheten. ”Aktionsforskning innebär därmed en relation mellan tänkandet om praktiken och handlandet i praktiken.” (Rönnerman, 2009, s. 13). Genom en aktionsforskningsstudie där man för samman forskning och praktik på det här sättet, kan man utveckla en befintlig verksamhet och samtidigt lära sig om själva processen, hur förändring sker och hur man arbetar för att nå mot nya mål. Det hela handlar om att fråga sig saker om verksamheten, sätta igång förändringsarbetet, dokumentera skeendet och analysera processen.

När man pratar om aktionsforskningens arbetsgång så ses den ofta som en cyklisk (Rönnerman, 2009) eller spiralformad (Heiling, 2002) modell där processen går i flera steg, som sedan återtas och går varv på varv. Först planerar man en aktion utifrån de erfarenheter man har, sedan genomför man det, dokumenterar händelseförloppet, efter det analyserar man händelsen, reflekterar hur man vill arbeta vidare, gör en ny planering och så är man på ruta ett igen, men denna gång med mer erfarenhet och kunnande för att kunna ta processen ännu

djupare. ”Aktionsforskningsprocessen påminner därmed mest om en spiral, eftersom momenten återkommer, men varje gång på en ny nivå.” (Heiling, 2002, s. 3).

Aktionsforskning anses av vissa inte tillräckligt vetenskapligt förankrat (Heiling, 2002). Det kan ses som ett utvecklingsprojekt snarare än ett vetenskapligt studium, helt enkelt för att det inte återknyter resultaten till tidigare forskning. Därför gäller det att tydligt koppla samman det som framkommer av processen med teoribildningar som finns kring det berörda ämnet. Enligt Heiling (2002), finns det också en annan vanlig kritik som handlar om att forskaren genom sitt engagemang i processen inte kan förhålla sig objektivt och distanserat till det som hon eller han undersöker. Jag tänker att frågan egentligen är större än så, att det handlar om ett sätt att se på världen. Finns det en sanning? Finns det en objektiv verklighet som vi människor kan ta del av? Är det mer sant om man beskådar något på distans än om man är inne i det, nära? ”Eftersom människor är olika kommer uppfattningen om fenomenet därför att te sig lite olika från person till person och det finns egentligen inget som säger att just forskarens uppfattning är mera sann än någon annans.” (Heiling, 2002, s. 2). För att få sitt aktionsforskningsarbete trovärdigt behöver forskaren en annan grund att stå på än den heliga objektiviteten. Heiling menar att det gäller att ha en transparens i förhållande till hur man arbetat med sina källor, att vara tydlig när det gäller hur man kommit fram till sina resonemang, att lyfta andra möjliga tolkningar av data och att kunna argumentera för sina resultat. Det är bra att använda sig av flera olika dokumentationsmetoder och att de påståenden man gör gärna ska kunna styrkas i relation till flera källor.

4.1.1 Forskning på egen verksamhet

Heiling (2002) beskriver att det inom läraryrket är vanligt förekommande att med hjälp av aktionsforskning undersöka och utveckla sin egen verksamhet. På Musikhögskolan i Malmö har vi ett flertal gånger under utbildningens gång använt oss av aktionsforskning på olika sätt.

Till lärarens kompetens när det gäller att behärska sitt ämne, det vill säga musiken och musicerandet och de mera pedagogiskt betonade färdigheterna att planera, genomföra och utvärdera sin undervisning, fogas forskarens förmåga att medvetet och systematiskt reflektera över ett undervisningsförlopp med hjälp av vetenskapliga regler och metoder. (Heiling, 2002, s. 1)

Det jag nu ger mig in i handlar inte om att göra en analys av min undervisning utan att planera, genomföra och utvärdera mitt projektledarskap och min och Carl-Eriks gemensamma process och att lära mig av och förhålla mig till de vetenskapliga metoder som finns på

området. Att jag då också kommer att få användning av mina kompetenser som pedagog är tydligt.

För att kunna beforska ett projekt som jag själv är med och driver så gäller det att samla mycket information som ligger till grund för analys, analys görs både i processen och i efterhand. Det innebär att jag samlar på mig videoinspelningar och ljudinspelningar från alla våra träffar, dagboksanteckningar och annat minnesmaterial (både mitt eget och Carl-Eriks) samt genomför kontinuerlig utvärdering och återkoppling. Det blir mitt arbetsmaterial när jag ska utforska den här processen. Det ska vara ett levande material, som tas in i processen och bearbetas under tiden och inte bara lagras till analys i efterhand.

4.2 Studien

Studien genomfördes under höstterminen 2012. Under fyra arbetsdagar 28/9, 3/10, 10/10, samt 17/10. De två första tillfällena ägnades huvudsakligen åt att arbeta fram ett samtalsmaterial, de två senare tillfällena hade mer fokus mot omarbetningen av föreställningen.

4.2.1 Planering av studien

Utgångspunkten var att The Erotica Project skulle omarbota föreställningen *Våga* till ett skolkoncept innehållande både föreställning och efterföljande samtal. Jag och Carl-Erik träffades i början av terminen för att prata igenom och göra en planering av arbetet. Carl-Erik erbjöd sig att arbeta under fyra heldagar inom loppet av fyra veckor. Vi bestämde dagar och arbetstider. Min uppgift var att leda arbetet, göra schema och planera dagarnas innehåll. I och med att det redan fanns en föreställning så kändes det viktigare att börja med att fokusera på samtalssituationen som var ett nytt sammanhang för oss båda. Det innebar att de första två tillfällena fokuserade mot samtalet och vid de nästföljande gick vi in i föreställningen och tog med de tankar och idéer vi erövrade under de första arbetsdagarna in i processen med att omarbota föreställningen.

Arbetsdagarna hade ramtiden 08:30-15:00 och var uppdelade i olika pass med kortare eller längre pauser emellan. De tre första dagarna delades upp i fyra pass, schemat såg ut ungefär så här: 08:30-10:00, 10:15-11:30, 12:30-13:45, 14:00-15:00. Sista dagen var uppdelad i sex pass med två längre pass på förmiddagen och fyra korta på eftermiddagen.

Att leda och medverka i projekt gör man relativt mycket när man försörjer sig inom någon slags konstnärlig sfär. Men det betyder inte att man egentligen vet något om teorin kring att arbeta i projekt. Jag tog min utgångspunkt i *Att leda och arbeta i projekt* (Löow, 2009) samt *Idéagenten* (Michanek & Breiler, 2007) för att få en trygg start.

I förberedelserna av arbetet har det ingått att läsa mycket litteratur. En del av den litteraturen finns med i referenslistan, den som inte används som referens här i uppsatsen kan återfinnas i bilaga 1 *För vidare läsning*. Det arbetsmaterialet vi har använt oss av har varit oss själva och vår samlade kunskap, litteratur, dator, whiteboardtavla och övningar.

4.2.2 Medverkande i studien

De medverkande personerna i studien var huvudsakligen jag och min kollega Carl-Erik Carlsson, som tillsammans utgjorde projektgruppen. Min handledare Anna Houmann fungerade också som projektets referensgrupp (eller referensperson eftersom hon bara är en), där vi drog nytta av hennes kunskaper om att arbeta i projekt och hennes goda förmåga att bolla idéer. Camilla Löf gjorde ett gästspel som sakkunnig. Dels för att hon själv arbetat med sexualundervisning i skolan och är väl förtrogen med det området. Dels för att hon skrivit avhandlingen *Med livet på schemat* (2011) om skolämnet livskunskap som innehåller för oss intressant kritik kring förhållningssätt gentemot eleverna, samt de privata aktörernas exploatering av skolan som marknad.

Jag och Carl-Erik kan också sägas vara styrgruppen i och med att det är The Erotica Project som själv är beställare av utvecklingsarbetet, det vi investerar i projektet är dock inte reda pengar men mycket tid. I och med att vi tillsammans har gett oss uppdraget att utveckla *The Erotica Project – Våga!* så kan inte jag som projektledare plötsligt bestämma saker som går på tvärs med The Erotica Projects ursprungliga synsätt utan det krävs att jag driver arbetet i linje med det vi har gjort tidigare.

4.2.3 Etiska överväganden

När de gäller de etiska övervägandena så har jag utgått från Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (2002) och anpassat efter den här studiens förutsättningar. De tre personer som, förutom jag själv, var inblandade i processen var i förväg informerade om studiens syfte och att det som hände under arbetsdagarna dokumenterades genom ljud- och videoinspelning. De fick själv välja om de ville medverka i utvecklingsprocessen. Jag har i

efterhand fått deras godkännande om medverkan i den skrivna uppsatsen, och erbjudit dem att läsa uppsatsen innan tryck. Två av de medverkande, nämligen jag och Carl-Erik, har inte möjlighet att vara anonyma eftersom det är vårt projekt det handlar om. Därför har jag i uppsatsen valt att referera till alla de medverkande med deras riktiga namn, eftersom det är en studie av en specifik process med få personer inblandade. Det gör det också lättare för läsaren att få grepp om personerna och deras roll i studien. Jag är den enda som har tillgång till den insamlade datan såsom inspelningar och anteckningar och det kommer inte användas i något annat syfte än genomförandet av denna studie och The Erotica Projects interna utvecklingsarbete.

4.2.4 Dokumentation av processen

Heiling (2002) menar att för att forskningen ska anses giltig krävs det att man samlar in data på olika sätt, så att de tillsammans kan återge en bild som anses trovärdig. Jag använde mig av video- och ljudinspelning från arbetsdagarna, dagböcker, portföljer, övriga anteckningar samt fotografier.

Jag valde att både videofilma och spela in ljud under alla arbetspass, av säkerhetsskäl helt enkelt. Videofilm är ett mer berättande medium än vad ljudinspelning är, eftersom det förutom att ta upp ljud även visar kroppspråk, minspel och sådant som händer i rummet. Därför var videofilmning mitt huvudfokus under arbetsdagarna. I och med att jag själv var delaktig i processen och varken kunde sitta bredvid och anteckna eller vara fullständigt uppmärksam på vad som hände med det tekniska maskineriet så var jag väldigt beroende av att min dokumentationsmetod inte skulle missa det som utspelades under arbetsdagarna. Som vanligt när man är beroende av teknik så hände det att filmkameran protesterade och då var det guld värt att ha en ljudinspelning som backup, inget av arbetspassen gick ju att återskapa.

Videokameran stod uppställd på stativ, jag försökte få ett utsnitt så nära som möjligt, för att fånga våra ansiktsuttryck, men där vi ändå hade en del rörelseutrymme utan att hamna utanför bild. Jag justerade filmkameran då och då för att få med det väsentliga. När vi satt ner och pratade så var det inga svårigheter, när vi stod vid whiteboard-tavlan och rörde oss runt i rummet så ställde jag helt enkelt upp kameran ungefärligt och hoppades att vi höll oss någorlunda i bild. Ljudinspelningen stod bara still på bordet och rullade under varje arbetspass.

Mellan våra arbetsdagar gav jag mig själv och Carl-Erik i uppdrag att skriva dagbok, en term inom aktionsforskning för de personliga reflekterande anteckningar man gör i relation

till processen. Vi behövde inte skriva varje dag, men några gånger i veckan helst. Där fångade vi var och en upp de tankar, frågor och idéer som passerade rörande arbetet. Carl-Eriks anteckningar kopierade jag från hans block och mina egna skrev jag direkt in i datorn.

Med portfölj menar jag att jag samlat in alla dokument som rörde processen. Här ingick arbetspassens planeringar, det arbetsmaterial som vi använde oss av och de anteckningar vi gjorde under arbetets gång. Här återfinns också de utvärderingar som vi genomförde varje arbetsdag. I slutet av varje arbetsdag la vi mellan tjugo och trettio minuter på att sammanfatta vad som hänt under dagen, vad som fungerat bra, vad som varit svårt och vad vi borde tänka på till nästa gång.

Till övrig dokumentation räknar jag bland annat projektbeskrivningen som vi utvecklade under första träffen och även anteckningar från mina handledarmöten som var fruktbara för den vidare processen.

Jag såg alltid till att fota av de mindmaps, illustrationer och övriga anteckningar som vi gjorde på whiteboarden, samt vissa ögonblicksbilder.

4.2.5 Analys av insamlad data

Analysen skedde både i samband med studien som en del av processen, men framförallt i efterhand som en del av uppsatsen.

Under processens gång såg mitt analyserande ut så här: jag gick igenom senaste arbetsdagens inspelningar och transkriberade det som sades. Jag gick också igenom mina och Carl-Eriks anteckningar och den gemensamma utvärderingen. Det jag upplevde som intressant och viktigt att ha med in i det fortsatta arbetet färgmarkerade jag eller klippte in i ett nytt dokument för att kunna referera till vid nästa träff.

Under nästa analysarbete, kopplat till uppsatsen, så var det många timmars dokumentationsmaterial jag hade att gå igenom. Film- och ljudinspelningar från fyra hela arbetsdagar, över 18 timmar, som jag tittade och lyssnade på och kompletterade om det var något som jag saknade i de tidigare transkriptionerna. Filmsekvenserna gav mer information än ljudinspelningarna och jag föredrog oftast att titta och lyssna än att enbart lyssna. Förutom i de fall där filmkameran under två pass strulade. Eller de gånger då jag velat ögna igenom ett händelseförlopp lite fortare, det gjorde jag genom att jag ökade hastigheten på ljudfilerna till 1,5 gånger originalhastigheten.

Därtill gick jag igenom all data från dagböcker (mina egna och Carl-Eriks), portfölj, fotografier och övrig dokumentation.

Med utgångspunkt i forskningsfrågan – *Hur iscensätter man en föreställning och ett samtal om sexualitet och normkritik med musik som medel?* – valde jag sedan ut intressanta meningar, idéer och sammanhang ur all insamlad data och skrev ner dessa citat på lappar. Utifrån de ”intressanta-lappar” jag fick fram skapade jag relevanta rubriker som låg som underlag för analys och vidare tanke. Här nedan visas exempel på rubriker och några citat som följer under:

Normkritik	Musik	Sexualitet	Identitet	Process
Ifrågasätta sina egna normer och strukturerna runt kring	Vart tog musiken vägen? Nyckel till arbetet, genom hela arbetet	Sexualitet – skapande av identitet på det sexuella fältet	Positiv kroppsuppfattning genom reflektion kring ideal	Projektionsidén – konsekvens av Löfs kritik och Houmanns ”vart är musiken?”
Uppmärksamma vad som ses allmänmänniskt kontra avvikande	Utgångspunkt till samtal, som olika teman och input	Jag vet inte allt om min sexualitet än (det jag vet något om är just-nuet)	Identitet – den röda tråden genom de många självbilderna	Införliva nytt tankesätt
Att genomsöka normer kan va en nyckel till att våga	Iscensätta gränsöverskridanden	Ju större idévärld man har om sex, desto mer kan man göra av sex	Att vara kontra att göra	Bra med dokumentation, utvärdering, återkoppling
Tolerans – bemöter med makt, erkännande – jämlikt bemötande	Locka till skratt, avdramatisera	Skillnaden mellan erfarenhet och mognad	Rörlig identitet	Skapar vårt eget material
Empowerment genom att ta spjörn mot strukturen	Gör ämnen specifika och synliga	Att utveckla sin sexuella värld i sitt eget huvud	Att ingå i normen brukar inte va nåt som lyfts vid identitetsbygget	Vi-känslan hjälper, kan kärnjobba direkt, inte artighetsjobba

Koncept	Samtal	Föreställning	Metod, verktyg, redskap, medel	Förhållningssätt till eleverna
Erbjuda samtal, reflektion, nyanser	Vad reagerade ni på? med följdfrågor blir samtalsunderlag	Kan samtalet börja ur föreställningen?	What would TEP do? Projicering gör TEP till stöd	Leta samtalsunderlag i deras funderingar
Tre forum: föreställning, samtal, inspirationsmaterial bildar en enhet	Möte mellan eleverna och TEP, mellan eleverna och sig själva	Om skyggglappar och deras avskaffande	Projicering istället för att gräva i sitt eget privata, intima inför andra	Blockera negativa kommentarer utan att stänga, istället bejaka, led vidare
Förhålla oss till läroplan, skola, folkhälsa	Hålla isär mikro- och makroperspektiv	Bejakande förhållningssätt	Inte lära ut ett sätt, lära ut ett förhållningssätt	Få igång deras fantasi
Intentionen lagd i föreställningen, den ger tempo, fortsatt ha kul	Ja/nej/kanske – scanna av, hur vet man om det är ett ja?	Avdramatisera med skratt	Löf tror att samtalet är den bästa vägen, bryta tankar mot varann	Utgå från jag som 17 år, vad ville jag prata om?
Tre goda skäl TEP i skolan: 1 lärarutbildade, 2 knyter an till forskning, 3 ev knyta oss till organisation	Balans mellan konkret, lättförståeligt / problematiserande, komplexitet	Prata om sex i positiva ordalag är väsentligt för TEP	Biesta-pedagogik: möter dem, utgår från dem, inte att vi har en sanning	När är deras frågor gränsöverskridande på så sätt vi ej kan hantera?

Figur : Exempel på hur jag arbetat när jag sorterat in intressanta-lapparna under olika rubriker.

Jag började med några för mig uppenbara rubriker och uppfann sedan flera när det ibland dök det upp ett nytt tankespår som inte passade att stoppa in under de rubriker som jag redan hade skapat. Förutom de som visas exempel på ovan så fanns det också bland annat projekt, humor, kontinuitet, inspirationsmaterial, skolan. Totalt ett tjugotal rubriker. Då tjuo

rubriker skulle bli ett alldeles för stort arbetsområde, kopplade jag samman två eller flera rubriker och skapade därigenom olika temafält som jag ansåg framträdande, sådant som vårt arbete hade kretsat kring.

Sexualitet och identitet blev en kategori, *process och projekt* en annan. Både föreställning, samtal, inspirationsmaterial, humor och förhållningssätt till eleverna gick in under *koncept*. *Normkritisk pedagogik* blev en egen kategori, där även skolan ingick. Metod – verktyg – redskap – medel gick in under lite olika kategorier beroende på fokus, men det mesta gick in under *musik*. Resterande intressanta-lappar delades in under passande temafält, hörde de inte samman med något av temafälten så lades de åt sidan.

Kategorin *Process och projekt* är inte ett ämnesområde som jag och Carl-Erik talar om i någon stor utsträckning, men stundtals synliggörs processen i materialet, framförallt i utvärderingar och dagboksanteckningar. Jag använder det som grund för att kunna göra en utvärdering av hela processen. Resterande rubriker utgör ämnen som vi har diskuterat, kanske är det inte alltid uppenbart för oss i stunden vilket ämne vi rör oss i, men i efterhand har jag kunnat utläsa vissa mönster. Här strävar jag inte efter att få med hela processutvecklingen utan snarare ge exempel från processen inom vart temafält. Jag har försökt att plocka upp händelser ur processen utifrån respektive kategoris perspektiv, det som jag i efterhand sett som meningsfullt. Det finns många paralleller mellan de olika rubrikerna, men jag har valt att placera in olika data under olika rubriker utifrån vad jag ser mest angeläget i just det citatet.

Så här såg sorteringen ut i verkligheten, med forskningsfrågan inramad i mitten längst upp.

5. Resultat

I följande kapitel redovisar jag sådant som framkommit under och ikring The Erotica Projects fyra arbetsdagar. Jag har utgått från forskningsfrågan och sorterat in det insamlade materialet utifrån kategorierna: *Process och projekt*, *Koncept*, *Sexualitet och identitet*, *Normkritisk pedagogik* och *Musik som medel*.

För att öka läsbarheten har jag valt att frisera citaten i resultatkapitlet något. Jag har velat behålla grundkänslan i det som sägs, men plockat bort upprepningar, stakningar, utfyllnadsord och omformat det mest talspråkliga till korrekt skriftspråk.

Förklaring av citathänvisningarna: 2:3 betyder andra arbetsdagen, tredje arbetspasset, sedan följt av datum: dag 1 2012-09-28, dag 2 2012-10-03, dag 3 2012-10-10, dag 4 2012-10-17. När det gäller citaten nedan använder jag våra initialer istället för namn. B står för Brita, CE för Carl-Erik, H för Anna Houmann, L för Camilla Löf (eftersom jag refererar till de två gästerna via efternamn).

5.1 Process och projekt

Genom att läsa in mig på ämnet projektledning har jag lärt mig bland annat att det är betydelsefullt att ha en god fysisk miljö att arbeta i. Det känns viktigt att vi kan vara på en neutral plats med rörelseutrymme och utan distraktion. Därför bokar jag inför varje arbetsdag in oss i relativt luftiga, enkelt möblerade lektionssalar på Musikhögskolan där det finns möjlighet att både sitta ner för att prata och att röra sig i rummet. Rätt sorts stimuli är viktig och därför släpar jag varje arbetsdag med mig två tygkassar med böcker, tidningar och annan inspirerande läsning att ha till hands om vi behöver fylla på idébanken. De sakerna lyckas jag hålla igång under hela perioden. I början är jag en ambitiös projektledare och har planerat ett detaljerat schema för dagen, förberett flera övningar, kommit tidigare till skolan för att kunna ställa i ordning rummet inför arbetet och tagit med frukt och kakor. Det kommer jag slarva med mer under processens gång.

För att hela projektgruppen, det vill säga inte bara jag utan även Carl-Erik, ska komma in ordentligt i processen redan från början så har jag utifrån Lööws (2009) instruktioner skapat en projektbeskrivning för utvecklingsarbetet av *The Erotica Project – Våga!* fas 1. Vi drar igång första arbetsdagen med att gå igenom, komplettera och utveckla den. Den finns att läsa i sin helhet som bilaga 2 *Projektbeskrivning*.

Här följer nu ett varsitt citat från varje arbetsdags utvärdering, som vi alltid avrundade med. De här utdragen har jag valt eftersom de speglar vår egen bild av processen just då. Första arbetsdagen har rullat på väl och vi känner oss båda nöjda med dagens värv.

CE: Jag tycker att vi inte stött på några problem, allt flyter på fantastiskt bra. Där kan ju du i din analys visa på att det fanns ju en vi-känsla redan från början och det måste man nog ändå ta upp i analysen av det här arbetet också. Vi har kommit väldigt långt. /.../ Jag hoppas att mitt examensarbete kommer kännas lika lustfyllt och "lätt". Det känns som när jag träffar dig, att det bara paddlar på.

B: Ja det är så roligt att ha nån att studsa allting med. Det hade inte gått så här lätt att göra det här själv. Det är väldigt roligt för att man har ett samarbete, och för att vi har en trygghet i att vi vet att det kommer att bli bra, att vi vet hur det är att jobba ihop. /.../

CE: Först när du sa att vi skulle träffas fyra gånger så tänkte jag: "men Brita du kommer ju inte ha nåt att jobba med." Och nu tänker jag: "åh shit pommes frites att ta hand om allt det här materialet!" (1:4, 2012-09-28)

Andra arbetsdagen har varit mer tungrodd, mycket viktigt har hänt men det har inte varit samma flyt som veckan innan. Jag är inte helt nöjd med mitt projektledande den här gången, jag känner att jag har slarvat lite i mitt uppdrag: schemat fungerar okej men är inte lika noggrant planerat, jag har bara förberett en övning, jag har med mig de kakor och äpplen som blev över från förra veckan.

B: Vad var lätt, vad var svårt?

CE: Spontant skulle jag säga, jag kan inte skilja ut nåt som var svårare än nåt annat men det var trögare idag, motståndet var lite större. För att vi behöver frisera, shape:a upp, klippa, vad man nu vill kalla det.

B: Förra gången var så himla tacksam så det var svårt att nå upp till det.

CE: Men jag kan inte påstå att det har varit svårt egentligen. Det har inte varit svårt så att man går hem och blir less, men det var intensivt och energikrävande. (2:4, 2012-10-03)

Vår arbetssituation: öppet möblerat klassrum, många böcker, glada miner, till höger skymtar whiteboarden. (2:4, 2012-10-03)

Tredje arbetsdagen är vi inne i flowet igen och entusiastiska över det här nya arbetssättet som vi upplever har hjälpt oss mycket, börjar också fundera framåt mot möjliga framtida studier. Vi har nu gått in i nästa halva av arbetet, när vi ska sätta igång med omarbetningen av föreställningen. Projektledarrollen är ännu lösare i kanten, den här dagen har jag glömt att köpa nya kakor men lyckas hitta några goda bullar hemma i frysen.

CE: Det kanske är det jag gör nästa år, en analys av och ett utvecklingsarbete på det här [*The Erotica Project – Våga!*].

B: Det hade varit intressant. Då kan du referera till mig.

CE: Och ha ett liknande upplägg. Det är ju ett genialiskt upplägg. Nästa gång, då kommer du va klar.

B: Ja och sen är det bara att sitta och skriva. Jag ska analysera och skriva, så gött. Det är ju fyra hela arbetsdagar, mycket material, och jag är så jävla imponerad över hur mycket vi har gjort. Om man jämför när vi brukar repa...

CE: ...laga mat och ligga och skratta på golvet.

B: ”Jaha så kanske vi kan göra ett arr på den här låten och sen kan vi sitta och prata lite skit.” Det är väldigt roligt, jag tycker väldigt mycket om vårt arbetssätt...

CE: ...men att vi så enkelt kunde omvandla det till det här arbetssättet.

B: Och att vi kommit på så mycket stora saker, jag trodde vi skulle komma på hälften så mycket, ”vi har nog ett hum om det här, vi har nosat lite på det här”. Nu kommer det vara en prototyp som är färdig, även om det inte är hundra procent. (3:4, 2012-10-10)

Citatet från fjärde dagen har jag valt för att det tydligt pekar på hur jag brister i min projektledarroll. Jag har tappat mycket av den ambitionsnivå jag hade i början med väl förberedda utvärderingsfrågor, och jag kan ana en viss kritik i det Carl-Erik säger men istället för att bejaka hans funderingar och erkänna mina misstag så svarar jag avfärdande och kommer med undanflykter.

B: Vi ska göra nån slags liten utvärdering bara. /.../

CE: Har du nån slags form på denna?

B: Nej inte mer än det vi har gjort förut. Typ vad har vi gjort idag, men nu tänker jag istället vad har vi gjort under hela tiden. /.../

CE: Frågan om vad vi har gjort, vi har genomfört projektplaneringen enligt uppsatta mål och tankar. Och vi har genomfört de där tankarna. Vi har gjort utvärdering och vi har läst upp den nästa gång vi har träffats. Även om det har känts som att intensiteten i formen har minskat lite.

B: Det känns också som att den gör det i och med att vi börjar jobba med föreställning på nåt vis, för att det är ett arbete som vi vet mer om. Så har jag tänkt.

CE: Det vore jättespännande om man nån gång ska göra nåt liknande, att det är ett fenomen som ofta händer för att man tycker att man kan det men ska sträva emot det, eller om det är ett fenomen som uppkommit för att vi till stor del byter material och det inte står lika mycket. Och att den processen inte är lika väldokumenterad i en management-bok?

B: Det finns det ju säkert bara det att jag inte hade nån sån bok. (4:6, 2012-10-17)

Här följer två utdrag ur min dagbok. Det första är mitt i själva processen, mellan arbetsdag två och tre. Jag har fram till dess varit väldigt uppfylld av processen och känt att saker gått vår väg men börjar här tvivla på min egen insats och möjligheten att utföra det jag vill. Det andra är efter projektavslut, där jag för mig själv utvärderar kort kring tillvägagångssättet, hur arbetssättet har påverkat processen.

Nu är det lite svårt igen. Ibland har jag så mycket energi, ibland känner jag mig som att jag bara står och stampar. Jag vill göra så mycket men blir nästan handlingsförlamad när jag börjar strukturera upp det. Just för att det är så mycket jag vill.

Men jag får acceptera att detta är fas 1. Detta kommer inte bli något färdigt, något slutgiltigt. Detta är början på en process. Som vi ska fortsätta framöver hösten-vintern-våren. Sedan ska föreställningen vara klar, men processen kommer ju fortsätta så länge vi arbetar med det. Jag ser fram emot att vi kommer stöta på mycket oväntat och nytt när vi väl kommer ut i skolorna.

Och att vi kan utveckla den här produkten till fler målgrupper framöver.

Det ska bli roligt att träffa Camilla. Hon verkar smart och kan säkert hjälpa oss framåt en del i våra svårigheter.

Men det är så jävla mycket jag ska hinna innan dess. Vill läsa tio böcker, skriva ner allt vi pratat om från inspelningarna, göra värsta planen, hitta smarta övningar att göra när vi nu ska gå in i att jobba sceniskt praktiskt. (B dagbok, 2012-10-08)

Och en jåkligt bra metod har det varit med inspelningarna, att jobba en hel dag och sen sitta och titta och skriva ner vad vi har sagt, det ger ett djup i min egen process, och vi kan verkligen återknyta till bra grejer vi sagt och gjort tidigare. Vi lär av oss själva mycket. (B dagbok, 2012-11-06)

Och slutligen två utdrag från Carl-Eriks dagbok. De är båda skrivna i samma del av processen som mina egna dagboksinlägg, det första är mellan arbetsdag två och tre och det andra efter projektavslut. Det första skiljer sig dock påtagligt från min egen reflektion ovan i sin positiva inställning, Carl-Erik lägger till skillnad från mig fokus på flowet. Det andra inlägget är någon slags sammanfattning kring processen och arbetssättet. Carl-Erik uttrycker också nyfikenhet över hur själva studien av processen kommer se ut och frågar sig hur mycket av det som vi genomfört som egentligen var planerat.

Arbetsprocessen med Brita är oerhört spännande. Hur kan det vara att vi i princip aldrig stöter på några verkliga problem? Vad är det som gör (förutom att vi är mycket goda vänner) att vi kan flöda till synes fritt? Kan man uppnå detta tillstånd i vilken grupp som helst? (CE dagbok, 2012-10-04)

I mitt huvud finns en del tankar om formen. Denna arbetsform har passat oss väldigt bra och vi har tydligt fördjupat vår kunskap i ämnet och utarbetat en pedagogisk plan för genomförandet av föreställning och samtal. Det ska dock bli väldigt spännande att se hur allt det vi har arbetat fram ska presenteras i en uppsats.

Min egen insats bedömer jag som väl genomförd. Så här i efterhand är det väl tveksamt om jag egentligen förstod vad det var för typ av arbete som skulle göras (men det kanske inte du heller visste Brita?) (CE dagbok, 2012-10-17)

5.2 Koncept

Vårt fokus med den här processen var från början samtal och föreställning, målsättningen var att arbeta fram ett samtalsunderlag och att vidareutveckla föreställningen. Något som tillkommer under processens gång är idén om ytterligare en beståndsdel i konceptet. Redan första arbetsdagen börjar vi spåna på att lägga till något typ av inspirationsmaterial, som eleverna kan få med sig hem för att fortsätta tankarna på egen hand. Detta underlättar för oss både eftersom vi kan fylla det materialet med sådant som vi tycker det är viktigt att eleverna får med sig men det innebär inte någon katastrof om vi inte hinner gå igenom det under samtalet, och vi behöver inte tänka att vi måste in på elevernas personligaste områden under samtalet utan vi kan låta dem driva det själva, om de förhoppningsvis finner det intressant.

B: 40 minuter är ju [suckar], en fis i rymden liksom. Men man skulle ju också kunna ha nåt slags tipsmaterial!

CE: Ja, det tycker jag.

B: För det finns kanske saker som man inte hinner prata om? /.../ Alltså sånt där kort som man tycker att det här är viktigt men det är inte värt att lägga tid på. Men det kan handla om väldigt mycket olika.

CE: Ja och i en sån så skulle kunna vara en sån här ordlista...

B: ... och läs-mer-tips...

CE: ... länkar...

B: ... organisationer... (1:2, 2012-09-28)

Under tredje arbetsdagen går vi in i något som vi känner igen, nämligen föreställningsarbetet. Det finns redan en föreställning så det vi arbetar med är att kritiskt gå igenom den från början till slut och se vilka delar vi vill ha kvar, vilka delar vi vill ta bort, vad vi vill lägga till istället och vad som behöver omarbetas. I citatet nedan sammanfattar vi konceptet, de olika delarna och hur vi tänker att de ska komplettera varandra. Föreställningen ska vara öppnande, underhållande och igenkännande. I samtalet tar vi ner det några snäpp men försöker ändå hålla lekfullheten igång och tillsammans med eleverna skapa diskussion. I inspirationsmaterialet ger vi dem slutligen möjlighet att gå vidare i funderingarna, där de själva kan driva utforskandet på sina egna villkor.

CE: Vi har ju haft en idé här om hur vi ska vara verkande på många olika plan. Där dels eleverna tittar på föreställningen, får en distans på nåt sätt och ser saker, förhoppningsvis på ett

roligt sätt, vissa saker känner de igen. Sen så träffar vi dem [i samtalsdelen], och då kommer vi lite närmare, då blir det förhoppningsvis nån slags dialog och mer interaktion. Och så har vi tanken om nåt slags material som vi lämnar, som de kan...

B: ... undersöka saker för sig själv.

CE: Som då ger detta: det är tre steg i det här, och då sista steget är, istället för att klampa in...

B: ... så ger vi dem möjligheten att själva gå in på sina privata områden. (3:4, 2012-10-10)

Under första arbetsdagen refererar jag till Löfs (2011) kritik om utomstående aktörer som gör pengar på att sälja in program kring värdegrunds- och sexualitetsfrågor till skolan. Det blir ett uppvaknande att vi faktiskt kommer vara ett kommersiell faktor och inte ett ideellt initiativ som vi är vana vid att se oss som. Carl-Erik finner dock på råd och besvarar kritiken. Det efterföljande citatet handlar om Löfs kritik kring att skolan alltför lättvindigt använder sig av elevers privatliv på ett sätt som få vuxna skulle acceptera.

B: Jag har inte tänkt så mycket på det, men det är en intressant tanke när man är van att inte se sig själv som en kommersiell kraft utan som en god ideell kraft. Det är intressant att se perspektivet att jag är en sån som vill tjäna pengar på detta. Ja just det, så kan man se på det. En bra grej att ha med sig är att man verkligen ska jobba för att göra en bra produkt som inte känns som att man lurar nån. Kan man tänka lite längre än att man bara dyker upp? Kan man få nån slags kontinuitet, nåt tänka-vidare-spår?

CE: Det finns tre spår att bemöta detta: peka på lärarutbildningen som vi har: okej vi är externa krafter men vi är inte främmande för den problematik och den värld som skolan utgör, vi anser oss vara en del av den. Vi kan hänvisa till ditt examensarbete för att få akademisk tyngd. Ett eventuellt tredje perspektiv kan vara att knyta sig nära en organisation, RFSU, folkhälsan, Malmö kommun till exempel. Det kan man göra om man vill. (1:4, 2012-09-28)

B: Sen handlar det om hur man förhåller sig till barns privatliv, att prata om och analysera deras sociala spel. På ett sätt är det bra [för eleverna] att få upp ögonen för vad som funkar socialt och inte. Men man använder deras privatliv som pedagogiska exempel. Det blir svårt att skilja på mig som person och mig som elev och skolsituationen, vart går gränsen?

CE: Det de lär sig är att presentera en sanning som läraren vill ha?

B: Eller att det som bedöms, det man får feedback på från läraren, är mina personliga egenskaper, inte mina prestationer, lärandet. Att det är mitt innersta som är arbetsmaterialet, inte papper och penna. Det är ett förfarande som vuxna kanske inte skulle gå med på, om man inte går i terapi eller så. (1:4, 2012-09-28)

När Löf två veckor senare kommer på besök så beskriver vi vår idé att använda oss av karaktärerna som hjälp i samtalet. Vi tänker oss karaktärerna som projiceringsyta för att kunna gå djupare in i ämnen utan att klampa in på elevernas privatliv (idén presenteras tydligare under 5.5 *Musik som medel*.) Löf undrar då om de representerar det genomsnittliga, eftersom elever i den åldern ofta strävar efter att vara "normala".

L: Jag tycker det låter som ett smart sätt som lärare, att förhålla sig till en rollkaraktär. Det kan vara ett sätt att hålla gränsen mellan personlig och privat, som ofta är svårt för lärare.

B: Då kan man säga: ”Nej det svarar inte jag på, men jag kan berätta att den här Brita [karaktären], hon tycker om det här och det här”. Det kan vara ett sätt att prata om intima saker utan att utlämna sig.

L: Men den rollen ”Brita” är hon uttryck för genomsnittet i svaren?

B: Nej, nej, hon är uttryck för den absoluta...

CE: ... extremen.

B: Ja den absolut mest lustglada person. Alltså vi vill att de ska vara lustinspirerande. (3:4, 2012-10-10)

L: Vad är normalisera? Att man känner sig normal oavsett hur man är, och sen veta att det inte finns nånting som är normalt. Egentligen är det vad jag skulle säga är centralt. Alla samtal hamnar på nåt sätt i ”Duger jag?” Även om frågan är ”Hur gammal var du när du blev av med oskulden?” så handlar det om den som ställer frågan.

B: Man jämför sig, samlar in massa referenser.

L: Det var därför jag undrade om hon var en generell mainstreamtyp, alltså representerar hon det...

B: Nej vi har nog sett de här karaktärerna snarare som inspiration och inte som jämförelsegrund. Utan att det är nåt som kan utmana, att man blir lite, ”Men gud kan jag tänka på de här sakerna, är det okej att göra så här?” Det är snarare att man går utanför sin bekvämlighetszon. Alltså utanför sin bekvämlighetszon i tankarna, inte i klassrummet. (3:4, 2012-10-10)

Vi har under processens gång blivit mer och mer inställda på att samtalet borde utgå från eleverna och deras funderingar, men det är inte förrän sista dagen som vi får det på plats. Samtalsplanen är att vi börjar med att ställa frågor utifrån föreställningen till elevgruppen, för att bygga upp en bank av ämnen som just de eleverna intresserar sig för. Dessa ämnen använder vi sedan som samtalsunderlag tillsammans med det vi tycker är viktigt att The Erotica Project förmedlar. Vi har själva förberett en lista på möjliga samtalsidéer utifrån föreställningen, men vill utgå från det som eleverna själv uppmärksammar.

CE: Sen går vi vidare till första frågan som är ”Vad reagerade ni på i föreställningen?” Vi skriver upp svaren på tavlan för att sedan använda i diskussionerna. Om folk inte reagerar nånting så kan vi ställa följdfrågor som: ”Vad la ni märke till? Var det nåt ni blev glada av? Nåt ni blev arga av?” Och skulle det komma svar som ”Det var jätteäckligt” så frågar vi ”Vad var jätteäckligt?” ”Det var äckligt med hon som åt bajs” Jaha va bra. Vi har en lista på möjliga samtalsunderlag, men vill först scanna av gruppen och fånga in deras tankar. Sen när vi fått lite reaktioner så tar vi fram våra laminerade bilder på karaktärerna Brita och Carl-Erik. Tanken är att vi ska använda karaktärerna som projiceringsföremål och inte behöva gå in och prata privata saker utan vi pratar om dem [karaktärerna]. Då ställer vi frågan om ”Vilka är de här personerna? Hur gamla är de?”... Så får eleverna fantisera om karaktärerna.

B: Utifrån vad de har fått för intryck.

CE: Och vi skapar oss en bild av vad de upplevt av föreställningen.

B: Medan den ena av oss leder den här frågeställningen så scannar den andra av högen med reaktioner som vi samlat in, och ser ett bra område att börja prata om. Vi har byggt upp några slags samtalsområden, utifrån olika låtar från föreställningen. (4:5, 2012-10-17)

Vi vill ha med en förenklad ja/nej-övning i föreställningen, och sedan ta upp det i samtalet med eleverna och problematisera det här med ja/nej/kanske. Men vi är oroliga att vi målar upp en för enkel bild av verkligheten och tar upp det med Löf. Vi är medvetna om att ja och nej är inte enkelt, det kan vara svårt att veta vad man verkligen vill. Det vi önskar med övningen och samtalet är att ge eleverna verktyg för att lära sig hitta svar i sig själva.

CE: Men samtidigt känns det som en viktig sak, jag undrar om man kan komma åt det på ett annat vis eller om det beror på hur man presenterar. Du hade ju nån idé om att göra det okritiskt på nåt vis...

B: Ja att vi kanske skulle ha det som en del i föreställningen. En övning som ser ut så här "Vill du ha sex – JA!" [gestikulerar tummen upp, glad min], "Vill du ha sex? – NEJ!" [gestikulerar arg min]. Framställa det ganska enkelt, ja eller nej, det är smidigt och lätt. Och sen kunna ta upp det i samtalet och problematisera det, se vad det finns för svårigheter med det här.

L: Gråzoner...

B: Ja vart är alla kanske? Väcka frågan, att man kan faktiskt fundera över sina egna ställningstaganden, uppmärksamma dem för sig själv.

L: Och jag tänker att bara genom att ni reflekterar på det här sättet, då är ni inte inne i nåt, ni är inte övertygade om att det finns ett rätt eller fel, eller att ert sätt att jobba ska få en utkomst på nåt sätt... Det är en sak om man tror att man är nån slags konverterare, en annan sak om man erbjuder nyanser och reflektioner och samtal. Jag tror det är avgörande. (3:4, 2012-10-10)

I alla dessa citat ges exempel på hur viktigt det är med spegling av människor och deras idéer (berörs också i slutet av nästa kapitel 5.3). I mötet med en utomstående så tvingas vi formulera oss, precisera vad vi vill göra och varför vi vill göra det. Själva mötet i sig öppnar också upp för flera följdfrågor.

I citatet närmast ovan ger Löfs bekräftande av våra tankegångar fart framåt. Vi är inne på ett bra spår, det är det reflekterande förhållningssättet som är rätt väg att gå. Det handlar inte om att komma med sanningar och ha en bestämd agenda, det viktiga är mötet och att uppmuntra till samtal och eget tänkande.

5.3 Sexualitet och identitet

The Erotica Project handlar om sex. Att inspirera till och utmana bilden av sex. Något vi pratar mycket om är att vidga synen på sex. Det vi vill göra är att få eleverna att inse att sex och samlevnad är viktiga ämnen, inte bara när det gäller drifter och fortplantning, men även när det gäller exempelvis självbild, identitet, politik, samhällsstruktur, värderingar och normer. Här ett citat från en övning vi gjorde första dagen, där uppgiften var att formulera hur en succéversion av *The Erotica Project – Våga!* skulle se ut.

CE: Att [skriver på tavlan:] ”eleverna ser”. Att de ser att det här med sex och samlevnadsfrågor är viktigt, och att det visar på väldigt mycket kring normer och det är inte bara...

B: ... det handlar inte bara om kuken och fittan.

CE: Det handlar också om på nåt vis ett politiskt plan /.../ Sex och samlevnad i ett större perspektiv, om man börjar där. Och sen så vill jag ha jättemånga grenar där tror jag.

B: Ja precis, att det är [skriver:] ”politik, värderingar” och sånt, [skriver] ”att det inte bara är samlag”.

CE: Sex är mer, är större...

B: ... än samlag? (1:2, 2012-09-28)

Vi pratar om att förutsättningen för att ha ett bra sexliv är att lära sig om sin egen sexualitet. Att uppmuntra till egensex ser vi som ett av våra viktigaste uppdrag. Den egna sexualiteten och de egna lustarna är den självklara utgångspunkten. Men vi vill göra det på rätt sätt, att inte släppa frågan fri i klassrummet och att man därigenom råkar cementera könsroller hur tjejer och killar ska förhålla sig till onani. Däremot att bombardera med inspiration.

CE: I måndags så kollade jag på *Fråga doktorn* som handlade om sex och samlevnad och relationer, för en mognare publik, lite spännande. En sexolog träffade en tant som sa ”Man måste jympa lustcentrat!” Hon hade på sig raffset när hon gick och handlade för att jympa lustcentrat. Det är en bra ingång, den här positiva ingången som vi vill ha. När man säger lustcentrat – när de pratade om det var det väl i sexuell betydelse – men det är ju också sinnligheten i det hela.

B: Den härliga ingången. Nåt jag vill och längtar efter, nåt jag känner lust till. Det är nog nåt jag skulle vilja ha hört när jag var 17. Roliga saker att tänka på när det gäller sex, roliga tankeexperiment. Hur man kan utveckla sin sexuella värld bara i sitt eget huvud?

CE: En vän sa: ”Jag tycker ni ska prata mest om egensexet, och relationer.” Det är den egna sexualiteten, plus relationer, och i förlängningen blir det till fler-sex.

B: Det känns som det är det vi har pratat om men vi har kanske inte sagt det så konkret. Det känns som att det är utgångspunkten som är helt överlägsen. Vet man vad man själv tycker om och vad man själv går igång på, då är det ju inte så svårt att ha sex. (2:2, 2012-10-03)

L: Jag gillar att ni har fokus på personer, kroppen, och att det inte är en massa flickor- och pojkar-uppdelat, på det viset.

B: Nej vi vill väl på nåt sätt... Jag har läst ganska mycket om olika sexualundervisnings-utvärderingsuppsatser och sånt, att ja det är svårt att prata om onani. Det blir lätt att man hamnar i att man bara cementerar könsroller, killar är bra på att onanera och tjejer vet knappt hur det funkar, det blir helt tyst, det är väldigt skämmigt att prata om tjejonani. Det vi känner att vissa saker kanske vi inte ska prata om? Onani ska vi kanske inte prata om, men däremot ge inspiration, att tänk på allt du kan göra, sky is the limit! Det finns inget som kan hindra dig från att bli en stor sexguru. (3:4, 2012-10-10)

Under processens gång har det blivit tydligt att vi vidgat begreppet sexualitet. Från att handla om något biologiskt, kön, drifter, vem och vad man blir upphetsad av, så växer det fram att det för oss handlar mer om identitet på det sexuella området.

CE: Om man utgår från ”jag vet inte allt om min sexualitet än”, att det kan vara ett sätt att vidga begreppet sexualitet. Vi har pratat om det att det inte är bara in-ut, fittan-kuken.

B: Jag tänker att sexualitet handlar väl väldigt mycket om identitet inom sexsfären.

CE: Åh kan du berätta mer? Det var fint det du sa, men jag....

B: För mig handlar ordet sexualitet om nåt slags skapande, skapande av identitet, på det här området som är väldigt stort. Det gäller både förhållningssätt, tankar, önskningar, det handlar om olika praktiker som jag använder mig av eller som jag är nyfiken på. Det handlar om allt som rör mig och min relation till sexområdet. (3:2, 2012-10-10)

B: Att prata om sex i positiva ordalag, inspirera till sex, våga fantisera, känna, längta, önska, uttrycka sin lust, samtala med partnern och fråga partnern. De sakerna tänker jag hänger ihop, att de handlar om att gå in i sin sexualitet. (3:1, 2012-10-10)

B: Ju större idévärld man har om sex, desto mer kan man göra av sex. (3:1, 2012-10-10)

B: ”Jag vet inte allt om min sexualitet än”, att sexualitet är ett område som man ständigt kan utveckla om man är intresserad.

CE: Eller som kanske utvecklas?

B: Ja, jag menar man kan aktivt utveckla det, eller det händer av sig själv, också.

L: Sen kan man ju tycka att man vet mer eller mindre om sin situation, eller vet mer eller mindre om sig själv.

B: Jo nånting vet man ju, man vet ju nåt om just-nuet. Förhoppningsvis. (3:4, 2012-10-10)

När det gäller identitet så diskuterar vi med Löf om olika sätt att möta människor. Hur förhåller man sig till andra om man ser identitet som något rörligt, kan man då använda sig av det i mötet? Kan man i bemötandet av en person låta bli att bestämma vem den är, att se hela varandet som något rörligt? I samband med det resonemanget kommer vi också in på att det här med hur man speglar varandra är viktigt för identiteten och utvecklandet av nya självbilder.

L: Framförallt att man inte har förväntningar på vad nån är, att man skiljer på vad nån är och vad nån gör. Ganska mycket av ens varande kan man plocka ut i handlingar.

B: Och jag tänker just det med förväntningar, det är klart att man kan försöka se en person för allt som den har varit. Det är det här när jag tror att jag vet vem du är. Alltså... När det krockar, när det jag tror jag vet att du är, inte stämmer överens med det du känner dig som, då blir det ju en kris.

CE: Det är spännande, för samtidigt är det ju också så när förväntningarna ger en bild av vad jag skulle kunna va. Om jag möter dig och du speglar en bild som jag upplever inte är jag, men som skulle kunna va jag.

L: Men jag tänker att man kan möta nån och vara speglade utan att på nåt sätt slå fast hur du är. (3:4, 2012-10-10)

5.4 Normkritisk pedagogik

Vi vet att vi vill använda oss av normkritisk pedagogik som en av våra utgångspunkter men till en början vet vi inte riktigt hur vi ska förhålla oss. Går det att utgå ifrån ett kritiskt förhållningssätt utan att förlora The Erotica Projects positiva synsätt?

CE: Kritik är något som är negativt laddat, själva ordet, konnotationerna. /.../

B: Det här med kritik kan låta negativt, men om man kan prata om det på ett sätt som inte är ”det här är fel”. Man kanske inte presenterar ordet [normkritik] på en gång. Tanken är ju inte negativ, snarare tvärtom, det handlar om att våga ta bort föreställningarna vi har. /.../ Man behöver inte göra det här till en föreläsning om begrepp. Vi använder begreppen men struntar i att prata om det förrän i slutet då vi förklarar. (1:2, 2012-09-28)

Vi blir mer bekväma i det efterhand, efter att vi läst in oss på ämnet och gjort oss mer hemmastadda i förhållningssättet. Vi inser att normkritik kan vara nyckel till mycket av det som vi vill komma åt och att om vi kan förmedla ett normkritiskt tänkande till eleverna så kan de ha nytta av det på många områden i livet.

B: Hur man kan välja att vrida på världen, det har ju med normkritik att göra. Jag tänker också för vår egen skull, att man kan va normkritisk på ett sätt som blir positivt, och inte bara argt.

CE: Empowerment från ett annat håll, att man känner sig starkare. Det tycker jag, att man ska gå därifrån [från föreställningen] och känna sig stark. (3:2, 2012-10-10)

B: Det här med ”normkritik = spännande”, man ser till att göra det kul. Och jag tyckte att det kan va en nyckel till att våga göra saker liksom. Om man kan se på världen lite kritiskt så kan man också liksom tillåta sig att göra saker...

CE: Ja lite som det där om kroppsideal, kroppsuppfattning, att man kan tänka att det finns en likhet i andra led. Känner man till och har nån gång problematiserat normen, så är det lättare att ha...

B: ... ha lite sunt förhållande till det. Och kanske också i förhållande till porr och sånt, att det är lättare att om man är lite kritisk så kan man njuta av det också. För det kan ju va ett bra... om man inte ser det som en faktagenomgång så kan det ju va...

CE: ... nåt stimulerande.

B: Ja nåt man blir väldigt upphetsad av. Ja.

/.../

B: Positiv kroppsuppfattning skulle man vilja ha med på nåt vis, jag vet inte riktigt hur. Men det har väl med det här med normkritik att göra, att tänka att man på nåt sätt kan uppmana till att va lite...

CE: Jamen jag tror att det kan... vi får se när vi kommer vidare i den mer exakta planeringen, men jag tänker att det där kan va en bonus. Genom att presentera idén, mekaniken, tankarna kring normkritik, så kan förhoppningsvis folk applicera det på annat. Det där kan ju definitivt va en av frågorna i...

B: Ja i materialet?

CE: ”Var ser du fler normer, som inte behöver förklara sig?” (4:1, 2012-10-17)

Under vårt möte med Löf så refererar Carl-Erik till en uppgift han har läst om att bara 65 % av gymnasietjejerna onanerar regelbundet. Löf visar då prov på hur man kan använda sig av ett normkritiskt förhållningssätt i praktiken. Hur man förhåller sig till fakta är också ett område att fundera kring. Det behöver inte nödvändigtvis handla om just de siffrorna man läser utan man kan istället reflektera över bakgrunden, hur de siffrorna har tagits fram och vad man tror påverkar uppgiftslämnaren.

L: Nånting som är intressant är ju relationen mellan mikro och makro, individ och struktur, det ligger också litegrann i det här med ja och nej och empowerment-övningarna, och även tänker jag på svaren i en sån här studie. För att en sån siffra, det kan säga att det är 65% och då finns det en diskussionsfråga. Men det kan ju också vara så att det är såpass tabu och fult, alltså att det värderas på det sättet, så att även om man gör det [onanerar] inte svarar, för att tänk om någon skulle kunna lista ut att det var jag. Om man tänker på undersökningar på genomsnittslängden på mannens könsorgan, om det då i en studie där en extern person mäter, blir 12 cm. Och i en annan studie där mannen själv får mäta, blir 16 cm, ja då är det två personer som vet om en så kallad sanning. Alltså det är intressant. Att man till och med drar på lite extra inför sig själv och går ut och...

B: Ja precis, även fast man ska vara anonym och det ska vara en del av en statistisk och ändå...

L: ...ljuger man... (3:4, 2012-10-10)

5.5 Musik som medel

Vi pratar inte så mycket om musik som medel, men vi använder oss av det i handling, det vill säga vi teoretiserar inte så mycket kring musikens funktion men musiken är av avgörande betydelse för processen. De två första arbetsdagarna är viggda åt samtalsdelen så då ägnar vi ganska lite tid till musiken, vi pratar huvudsakligen om samtalsmetoder, samtalsämnen, nyckelbegrepp, struktur, hur man når en öppen dialog och vilken roll vi ska ta i samtalet. I slutet av andra arbetsdagen är vi villrådiga hur vi egentligen ska få till det här samtalet, då kommer vår referensperson Houmann på besök och hjälper oss på rätt väg.

CE: Vi vill ju gärna ha en övning så att de blir aktiva. Vi har ju 40 minuter till vårt förfogande, hur gör man en vettig övning utifrån det? Många i det här Bryt-materialet kan man inte använda för de håller på en timme eller så.

H: ... Men vart tog musiken vägen? Vart tog föreställningen och musiken vägen?

B: Men nu har vi fokus de här första två gångerna...

CE: Men hon tänker kanske att vi kunde få med det, diskutera sånt som kommer upp i...

B: ... i musiken? Precis.

H: Nu har ni läst om massa övningar som andra har gjort, och nu kommer ju ni med ert.

CE: Vilka övningar vill vi göra? Utifrån vårt material. /.../

H: För då tänker jag, kan de [eleverna] vara med? Kan samtalet börja i föreställningen?

CE: Att det finns tydliga saker att kroka fast i.

B: Att man tar utgångspunkt från det här som vi sjöng...

H: ... då gör vi en övning som... /.../

H: Nu har ni gjort en föreställning och vad var det som gjorde att ni klickade loss på det? Vad är det som är ömsesidigt där? Det är inte tolerans, utan det är fullt spett utifrån att... vaddå? Intentionen kanske redan är lagd i själva föreställningen? Man behöver kanske inte fundera så mycket ”nu ska vi ha samtal och då blev vi såna här.”

B: Utan man fortsätter ha roligt.

H: Den dörren är redan uppkickad på vid gavel. För musiken i sig är en hmmhmm...

CE: ... stark upplevelse. (2:4, 2012-10-03)

Processen tar då en ny vändning. Vi hade glömt musiken, föreställningen och The Erotica Project. Vi var uppslukade av hur alla andra arbetar och hur man ska tänka smart när man jobbar med elever i tonåren. Vi hade glömt bort varför vi vill göra det här, och vad vi kan för att vi är vi. ”Vart tog musiken vägen?” blir genom resten av arbetet ett återkommande mantra. Utifrån tanken att använda oss av musiken och vårt unika koncept som röd tråd så förändras hela vårt förhållningssätt. Vi hittar vi våra roller som samtalsledare: vi kommer vara våra privata jag men vi kommer använda oss av karaktärerna Brita och Carl-Erik som projiceringsobjekt. De kan användas både som extrema exempel som man kan driva med, de kan vara personer att diskutera kring, och vi kan studsa svåra frågor mot dem. Vi kommer tillsammans med eleverna kunna prata om karaktärerna och på så sätt skapa ett vi med eleverna. Genom att diskutera känsliga ämnen utifrån karaktärerna kan vi gå in på privata områden utan att någon behöver känna sig trampad på.

CE: Vi pratade om att de [eleverna] kanske undrar för mycket vad vi är för filurer. På ett plan är det bra att bli projiceringsytor. What would The Erotica Project do? Att projicera sina föreställningar på någon kan göra den till ett stöd.

B: Vi kan ju också använda oss av TEP, även om vi är privata. ”I det här vill inte jag prata om mina personliga upplevelser men min karaktär Carl-Erik/Brita skulle säga så här.”

CE: Definitivt. Att fortsätta att använda dem [karaktärerna] som projektytor även för oss. De är ett sorts fantasier.

B: De är ju på ett sätt perfekta, de är allt det där man önskar att man kunde va.

CE: Vi pratade om fantasier förut, de [TEP] är idealiserade på många plan. /.../

B: Kan använda dem som goda exempel....

CE: ...på att det ena inte behöver utesluta det andra. De är exempel på att en kvalitet inte behöver ge ett helt paket, det är det som är det roliga med dem. De är det jättekristna paret men har inte regredierat till nån slags standard. Eller deras standard är Ja till livet: ”Åh vad roligt, åh vad spännande!”

B: Deras enkla lösning är bara bejakande, ”här finns nåt nytt att upptäcka!”

CE: Bra för eventuella diskussioner att vi kan prata om karaktärerna, då blir vi ett vi med ungdomarna, som kan se karaktärerna. Det kan ju va en av övningarna: ”Vad tror ni att karaktärerna skulle göra i en sån här situation?” Att man tvärtemot att gå in och gräva i sig själv, kan projicera frågeställningar på karaktärerna och diskutera. (2:4, 2012-10-03)

Något vi uppmärksammar under processens gång är musikens gränsöverskridande funktion. Dels att musiken och texterna kan öppna upp dörrar som annars skulle vara mer svåråtkomliga, men också att vi genom att ställa oss och sjunga och prata på det här viset kan

visa på alternativa sätt att vara och göra. I musiken kan man vara fri att prova andra roller än de man brukar ikläda sig och genom att skapa ett alter ego så kan man driva det ännu lite längre, utmana sig själv.

B: Vi har utvecklat nån slags tema eller rubrik: Upptäcka, Se lite mer.

CE: Det känns stärkt av det Anna sa om att återknyta till musiken. Det är en stor grej med föreställningen, att upptäcka vad jag faktiskt kan. uppträda, vara rolig, upptäcka var gränser går för mig själv, var gränser går för publik. Och att se lite mer i mig själv som musiker, artist, sångare. (2:4, 2012-10-03)

CE: Både i tankarna och i vad man får göra på en scen, det är väl andra som har gjort liknande saker, men att vi får göra det. Alltså att stå och sjunga snusk, det tänker jag är att visa att man kan på nåt vis iscensätta sina egna gränsöverskridanden på ett sätt som gör att man kan va trygg med dem. Det kan ju förklara att jag tycker att det här är jätteroligt men jag skulle aldrig gå och titta, jag skulle rodna hur mycket som helst, jag tror jag skulle tycka det va jättejobbigt att titta på vår föreställning.

L: ”Men nu får jag va med.”

CE: Här har jag iscensatt mitt eget gränsöverskridande.

L: Du har kontroll över det.

B: Och också att det är ett alter ego som man kan fylla med precis vad som helst, jag behöver inte ta ansvar för det. (3:4, 2012-10-10)

6. Resultatdiskussion, slutsatser och fortsättning följer

Här diskuterar jag det som framkommit i mina resultat i relation till litteraturgenomgången. Sedan följer en sammanfattning av vad jag kommit fram till och slutligen ett ”fortsättning följer” om hur jag tänker att man kan arbeta vidare.

Arbetet med att sammanställa och reflektera kring processen har varit ganska svårt, det är ett omfattande material. Jag har insett under det att jag utforskat materialet, att jag inte kommer kunna göra någon analys av hela processen inom alla temafält utan jag får välja att göra nedslag i sådant som har varit framträdande. Vilket också betyder att om någon annan skulle utgått från samma material hade den kunnat välja att lägga fokus på helt andra saker. Det avsnitt där jag ändå försöker sammanfatta någon slags helhetsbild är i *Process och projekt* där jag vill försöka se utvecklingen genom processen för att dra lärdom till vidare arbete.

6.1 Hur iscensätter man en föreställning och ett samtal om sexualitet och normkritik med musik som medel?

Jag menar att man gör det genom att fördjupa sig i forskningsfrågans alla delar, här kommer jag att göra det genom att utgå från temafälten som jag konstruerade i resultatkapitlet:

Hur iscensätter man	– <i>Process och projekt</i>
en föreställning och ett samtal	– <i>Koncept</i>
om sexualitet	– <i>Sexualitet och identitet</i>
och normkritik	– <i>Normkritisk pedagogik</i>
med musik som medel	– <i>Musik som medel</i>

6.1.1 Process och projekt

Aktionsforskning är per automatik ett förändringsarbete. Som både Heiling (2002) och Rönnerman (2004) beskriver så handlar det om att utifrån den befintliga praktiken gå in i ett reflekterande arbete för att utvecklas. Det rör sig om att sammanföra forskaren och praktikern, i just den här processen är det inte två skilda personer men två skilda roller i en och samma person. I det här utvecklingsprojektet har jag utgått från det som jag och Carl-Erik redan kan och det projekt vi redan har, och genom att kombinera forskarens reflektion och praktikerns görande utveckla oss själva och projektet. Det handlar inte enbart om The Erotica Projects utveckling och den frukt det ger i form av ett nu nästan färdigt skolkoncept, utan lika mycket om det som jag och Carl-Erik lär oss om själva processen och detta som ett möjligt arbetssätt för vår fortsatta verksamhet. Dessutom har det tillkommit ytterligare en nivå när jag som forskare djupanalyserat förloppet, efter det att processen avslutats. Ett lärande på många plan.

Det är intressant att se att aktionsforskningen och projektteorin innehåller så många likheter, det handlar till stor del om att planera, genomföra, dokumentera och återkoppla. Projektteori i allmänhet och projektledning i synnerhet var något nytt för mig. Som Löow (2009) menar så är projekt ett ”inneord” och används om allt möjligt. Jag som trott mig ha varit del av otaliga projekt inser nu att det bara är en bråkdel av dem som egentligen faller inom ramen. Jag har också insett att projektledning handlar om mer än att hälsa välkommen och delegera arbete. Det har varit intressant att följa hur jag som projektledare utvecklades under processens gång, eller snarare avvecklades kanske. Det är uppenbart att jag i början ansträngde mig mycket för att vara strukturerad och väl förberedd, och att det här successivt tonas ned under resans gång.

Om man läser våra utvärderingscitater så ser man en varierad ton. Arbetsdag ett och tre är ogenerat positiva, dag två och fyra mer kritiska. Arbetsdag ett var framgångsrik, vi visste inte när vi började dagen hur arbetet skulle te sig, och så visade det sig fungera ypperligt. I kommentarerna ser man också att vi medvetandegör teorin kring projekt, vi reflekterar över att vi redan har en vi-anda, att vi känner varandra och vår gemensamma arbetsförmåga väl och hur viktigt det är att ha en partner att studsa idéer mot. Engagemanget går inte att ta miste på och det har säkert många orsaker, flera möjliga går att finna i litteraturen: att vi görs delaktiga genom att tillsammans arbeta fram en projektbeskrivning med konkretiserade mål, att vi vårdar vi-andan, att projektgruppen är dynamisk, att vi speglar en positiv bild av gruppen och projektet (Löow, 2009). Samt Michanek & Breilers (2007) tes om kunskap,

metoder och teknik, fysisk miljö och mental miljö, där jag verkligen försökt bocka av allt, från kakor till möblering och inspirationsmaterial.

Tydligast blir det när vi kommer in på områdena humor, flow och synergieffekt. Först humor, vilket alltid har varit en av min och Carl-Eriks styrkor, att vi har väldigt roligt tillsammans och ser saker ur en humoristisk synvinkel. Arbetet med The Erotica Project är ofta ett skrattkalas. ”B: Om man jämför när vi brukar repa... CE: ... laga mat och ligga och skratta på golvet...” (3:4). Det är nära till skratt för det mesta, när man lyssnar på inspelningarna så är det skratt mest hela tiden, skratt för att förstärka varandras goda idéer, skratt för att släta över dåliga idéer, överraskade skratt när den andra säger något oväntat, till och med motgångarna möts med skratt. Dessutom känns det som att vi är i en aldrig sinande källa av flow (Michanek & Breiler, 2007): ”allt flyter på fantastiskt bra”, ”det bara paddlar på”, ”det är så roligt att ha nån att studsa allt med.” (1:4). Vi är i zonen, det tillfället då man är helt uppslukad av uppgiften och allt bara rullar på och världen utanför just då är oviktig. Jag tror själva flowet ligger i utmaningen, det är där man hittar det, när man är inspirerad att jobba framåt. Det ska ligga på toppen av ens förmåga men ändå vara genomförbart. Är utmaningen för svår så att man inte tror att man ska klara av det så vågar man inte satsa, är det för enkelt så blir man uttråkad och tappar glöden. ”Arbetsprocessen med Brita är oerhört spännande. Hur kan det vara att vi i princip aldrig stöter på några verkliga problem?” (CE dagbok 2012-10-04). Här har vi tagit på oss en uppgift som är utmanande på det sätt att det triggas oss. Vi får bryta svåra frågeställningar mot varandra och vi hjälper hela tiden varandra framåt genom att bemöta varandras tankar och infall med nyfikenhet, dessutom sporras båda av den andras entusiasm och vi vågar därför höja ribban under processens gång. Här märker man att projektets alla goda förutsättningar bär frukt och idéerna formligen sprutar ur oss.

Så har vi Lööws (2009) resonemang om synergieffekten. ”Det hade inte gått så här lätt att göra det här själv. Det är väldigt roligt för att man har ett samarbete, och för att vi har en trygghet i att vi vet att det kommer att bli bra, att vi vet hur det är att jobba ihop.” (1:4). Jag och Carl-Erik har jobbat bra ihop alltsedan vi lärde känna varandra, jag har tidigare antagit att det är för att vi är så lika, båda uppvuxna på bondgård, folksångnördar som har gått samma skolor, skrattar åt samma saker, strävar mot samma ideal, och när vi arbetar tillsammans upplever jag att vi vill åt samma håll. Lööw (2009) beskriver dock synergieffekten som *olikheterna* som gör att människor kompletterar varandra, att det är det som gör att $1 + 1 = 3$. Jag inser att det är ju olikheterna och inte likheterna som leder oss framåt. Det är det som gör att vi inte skulle kunna komma fram till lika mycket bra om vi var och en arbetade på varsitt håll. ”Och att vi kommit på så mycket stora saker, jag trodde vi skulle komma på hälften så

mycket.” (3:4). Det är nära sammanlänkat med vår upplevelse av flow. De tankar och idéer vi spottar ur oss synes komma från ingenstans, men det är egentligen något som triggats igång av den andra och som får en själv att tänka i en ny bana och föda en ny oväntad idé.

Kommentarerna från dag två skulle jag tolka som allmänt uppgivna över att dagen inte blev den framgångssaga som första arbetsdagen var. ”Det var trögare idag, motståndet var lite större. För att vi behöver frisera, shape:a upp, klippa.” (2:4). Visst kan det ha med andra dagens otacksamma läge, att den måste jämföras mot första dagens medgång. Men jag tror att mycket kan härledas till att jag i min roll som projektledare inte var lika nöjd med mitt planeringsarbete inför dag nummer två och inte var en lika entusiastisk förebild. Vad är det då som gör att projektledarmoralen sjunker? ”Men det är så jävla mycket jag ska hinna innan dess [nästa arbetspass om två dagar]. Vill läsa tio böcker, skriva ner allt vi pratat om från inspelningarna, göra värsta planen, hitta smarta övningar att göra när vi nu ska gå in i att jobba sceniskt praktiskt.” (B dagbok 2012-10-08). Det jag kan utläsa är helt enkelt att jag vill väldigt mycket men upplever mig tyngd av hög arbetsbelastning. Det påverkar så klart både den allmänna entusiasmen, i synnerhet projektledarrollen och de uppgifter som kommer med den. I och med att planeringen föll så väl ut första dagen så var jag nog också invaggad i en falsk trygghet om att det skulle ordna sig resterande gånger också. Därför fick planeringen av kommande arbetsdagar ständigt lägre prioritet, eftersom jag redan hade bevisat för mig själv att jag kan göra det bra och då behöver jag inte anstränga mig lika hårt. Visst ordnade det upp sig, vi jobbade på bra fortsättningsvis, men med mer struktur hade det nog hänt andra saker. Misstaget jag gjorde var att inte återvända till mina projektrelaterade böcker igen. Inför uppstarten läste jag på och fann mycket matnyttigt. Jag läste om att introducera ett projekt, att dra igång det, idékreering, att engagera medarbetarna och jobba med vi-andan. Då bollen var i rullning och det fanns så många böcker jag ville läsa så kändes det lågprioriterat att gå tillbaks när man redan var ganska nöjd med utkomsten. Även om ett uppfriskande av den nya kunskapen troligen hade kunnat befästa den bättre.

Så här i efterhand vet jag ju att dag nummer två var då vi hittade tillbaks till musiken och The Erotica Project. Vi uppfann också idén om att föra samtalet utifrån karaktärerna, och den idén har blivit en av grundbultarna i samtalskonceptet, så det var verkligen inte en meningslös dag. I sista utvärderingen, dag fyra, så finns det två tydliga tecken på en urholkning av min projektledarroll. Det första är att jag inte formulerat någon anpassad utvärderingsform trots att det är vår sista arbetsdag och vi borde göra en mer sammanfattande återblick. Jag löser det hjälpligt genom att improvisatoriskt omformulera de frågor vi hade använt oss av under de föregående utvärderingarna. Sedan kommer Carl-Erik med försiktigt

formulerad kritik kring att formen förlorat i intensitet under processens gång. Jag svarar att den försvagats på grund av att vi har gått in i föreställningsarbetet och eftersom ”det är ett arbete som vi vet mer om” (4:6) så är det legitimt för mig som projektledare att backa. Men eftersom jag är både forskare och forskningsobjekt så vet jag att Carl-Erik trampade på en öm tå då jag själv inte kände mig nöjd med utvecklingen av min roll och att min kommentar snarare är att jag ställer mig i försvarsposition än ett faktiskt argument. Carl-Erik försöker driva det vidare, om det kan vara något som ofta händer i processer när man känner sig för säker, eller om det är för att vi kliver in på en arena där det inte finns lika mycket teoribildning att utgå ifrån. Jag plockar inte upp bollen utan avstyr frågan med ”Det finns det ju säkert bara det att jag inte hade nån sån bok.” (4:6) och så dör det resonemanget.

Det var inte ett stort projekt vi skulle göra, det var väl avgränsat, fyra arbetsdagar under fyra veckor, vi visste vad vi skulle arbeta med. Men samtidigt var vi ju också en väldigt liten organisation, bara två personer varav den ena inte skulle avkrävas för mycket ansvar, det var min idé, min studie, alltså mitt ansvar. Jag hade behövt arbeta heltid med projektet under dessa intensiva fyra veckor. Men livet kommer ju i vägen, det var inte möjligt för mig att förbereda inför nästkommande träff på det superintensiva sätt som jag hade velat. Jag hade behövt börja med litteraturstudierna i större utsträckning redan innan projektet drog igång, eftersom det inledningsvis var så mycket med själva projektledandet.

Att jag upplever att jag brast i min roll som projektledare betyder dock inte att projektet havererade. Jag har redan berört humor, flow och synergieffekt som varit viktiga hörnstenar för processens fortgång. Både jag och Carl-Erik är kompetenta improvisatörer och idésprutor och har för vana att arbeta tillsammans under mer oordnade former än detta var. En yttre struktur lyckades jag i alla fall bibehålla under hela projektledarskapet: vi hade alltid fungerande klassrum bokade, det fanns ett schema (även om det var stor skillnad på detaljplaneringen mellan första och sista arbetsdagens schema), vi var noga med att ta regelbundna pauser och äta ordentligt, högarna med referenslitteratur låg alltid utspridda på arbetsbordet för inspiration, varje arbetsdag avslutades med utvärdering och varje arbetsdag innehöll återkoppling till tidigare utvärderingar och viktiga tankar. Allt inspirerat av Löow (2009) och Michanek och Breiler (2007). Så även om jag inte kunde leva upp till alla mina projektledarförväntningar så drev jag ändå arbetet framåt. Och med dessa förutsättningar kunde vi använda oss av våra kunskaper och erfarenheter, och fortsatte att tåga på i gott tempo.

Något som jag tycker fungerat bra genom hela arbetet är utvärdering och återkoppling. ”Och en jäkligt bra metod har det varit med inspelningarna, att jobba en hel dag och sen sitta

och titta och skriva ner vad vi har sagt, det ger ett djup i min egen process, och vi kan verkligen återknyta till bra grejer vi sagt och gjort tidigare. Vi lär av oss själva mycket.” (B dagbok, 2012-11-06) Vi gör mer eller mindre uttömmande utvärderingar varje gång och mellan gångerna går jag igenom det inspelade materialet, transkriberar det vi säger och plockar ut sådant som är viktigt, både från arbetspassen och från den avslutande utvärderingen. Återkopplingsmaterialet går vi sedan igenom tillsammans i början på nästa träff för att ha med det in i den nya dagens arbete. Det hjälpte oss att hålla fast vid bra tankar vi haft tidigare i processen, hjälpte oss att befästa de grundläggande värden vi arbetat fram och det hjälpte mig som forskare att gå djupare in i analysen, genom att redan under själva arbetsprocessen gå in i spiralmodellen (Heiling, 2002).

I Carl-Eriks dagboksanteckningar kan man utläsa en optimistisk syn på vårt gemensamma arbete. Allt det jag skriver ovan i samband med analysen av utvärdering dag ett och tre gäller ju även i förhållande till denna data. Både jag och Carl-Erik har en väldigt positiv bild av hur The Erotica Project-arbetet brukar te sig: det brukar gå lätt att arbeta tillsammans, det brukar blir bra resultat och det brukar bemötas entusiastiskt av publiken. Jag tror att det till viss del kan ha att göra med att vi är bra på att spegla varandra, som Löow (2009) lyfter att man ska vara noga med att ge varandra positiva bilder av arbetet för att komma framåt. Jag tror även att vi speglar varandra som smartare, roligare och bättre än vi faktiskt är ibland, och att vi därigenom utvecklar varandra: ”Samtidigt är det ju också så när förväntningarna ger en bild av vad jag skulle kunna va. Om jag möter dig och du speglar en bild som jag upplever inte är jag, men som skulle kunna va jag.” (3:4). Den positiva speglingen av den andra gör den andra bättre, samtidigt som man själv inspireras av partnern som man tänker höga tankar om och därmed anstränger sig mer och därför når längre.

Carl-Erik frågar sig också ”Vad är det som gör (förutom att vi är mycket goda vänner) att vi kan flöda till synes fritt? Kan man uppnå detta tillstånd i vilken grupp som helst?” (CE dagbok, 2012-10-04). Ja det tror jag faktiskt. Vi har en hel del gratis i och med att vi redan känner och tycker om varandra och är vana att arbeta ihop, så jag tror inte att det skulle gå lika fort för en nyligen sammansatt grupp att komma in i det flödet, men jag tror att det går. Det handlar om att skapa bra förutsättningar som en god arbetsmiljö både vad gäller det rumsliga och den mentala arbetsmiljön: delaktighet, engagemang, humor, ansvar och återkoppling, detta i sin tur leder förhoppningsvis till ett arbetsklimat som präglas av flow och synergieffekt (Löow, 2009; Michanek & Breiler, 2007). Jag och Carl-Erik lyckas automatiskt bra med mycket för att vi är väl inkörda på att jobba med varandra och har tillsammans skapat en zon där vi har bra flöde. Men vi arbetar också aktivt med att odla

engagemanget. Exempelvis att det första vi gör att utveckla en gemensam projektbeskrivning, då skapar vi oss genast en övergripande bild av projektet, Carl-Erik får tydlig insyn i hur jag har tänkt att arbetet är upplagt och vi får formulera gemensamma mål. Jag tycker att vi i denna process har kommit längre än i vårt tidigare gemensamma arbete, med noga dokumentation och uppföljning vilket gör att vi tar både oss själva och processen på större allvar. ”Hur kan det vara att vi i princip aldrig stöter på några verkliga problem?” (CE dagbok, 2012-10-04). Ja det kan upplevas som att vi inte stöter på några problem – det gör vi visst, men vi är i ett flow som gör att vi hela tiden hittar alternativa vägar.

En kommentar till Carl-Eriks slutkläm: ”Så här i efterhand är det väl tveksamt om jag egentligen förstod vad det var för typ av arbete som skulle göras (men det kanske inte du heller visste Brita?)” (CE dagbok, 2012-10-17). Nej det visste nog ingen av oss. Vi visste att vi skulle arbeta, varför vi skulle arbeta och vartåt vi skulle sträva men att det skulle bli just den här processen, det är jag osäker på om man kan veta från början. I så fall skulle man väl inte behöva göra den?

6.1.2 Koncept

Konceptet innehåller alltså nu tre delar: föreställning, samtal och inspirationsmaterial. Det sista var inget som vi haft en tanke på innan projektets start, men som snart inkorporerades som en nödvändig del av konceptet. Det är en idé som löser många problem. I inspirationsmaterialet får vi möjlighet att sammanfatta våra viktigaste kärnmeningar, att tipsa om vidare möjligheter till inspiration och kunskap, och framförallt: att ge eleverna tillfälle till djupare reflektion genom frågor och utmaningar.

Vi har också utvecklat en strategi för samtalet, där vi genom att projicera frågor på karaktärerna kan prata om känsliga ämnen utan att kliva in på elevernas privata domäner. Man projicerar resonemang på karaktärerna, för att få distans och kunna ta ut svängarna utan att utlämna sig själv. Detta är till viss del en följd av Löfs (2011) kritik, att vi inte vill kliva in i skolan och kräva att eleverna öppnar upp sig. Det blir extra svårt i och med att vi bara gästar skolan vid något enstaka tillfälle. Nu kan The Erotica Proejct komma in som den virvelvind av musik, sex och normkritik som vi vill vara, hålla ett högt tempo och förhoppningsvis få med oss eleverna i det utan att det ska behöva upplevas som alltför skrämmande. När vi sedan åker därifrån så lämnar vi eleverna med ett vidaregående material.

När vi drog igång den här processen kunde vi ingenting om att leda sexualitetsrelaterade samtal med den här åldersgruppen, så vi läste in oss på hur andra valt att arbeta och

tänkte att vi ska låna de metoder som stämmer överens med de frågor vi vill driva. Vi trodde oss veta en del möjliga arbetssätt och övningar som vi skulle kunna använda oss av: fyrahörns-övningar, emotionell träning, forumspel, empowerment, RFSLs metodmaterial Bryt! var några av de idéer vi hade. När jag så läser Löfs *Med livet på schemat* (2011) så möts jag av knivskarp kritik mot i princip allt det vi gör och har tänkt att göra. Hon kritiserar marknadskrafter som profiterar på skolans tillkortakommanden i dylika värdegrundsrelaterade projekt och vi inser häpet att vi tillhör faktiskt den kategorin. ”Man är van att inte se sig själv som en kommersiell kraft utan som en god ideell kraft.” (1:4). Löf kritiserar också det samtalsklimat där elever förväntas öppna upp sig och dela med sig av sitt innersta, för att lära sig relatera till sina medmänniskor. Mötet med Löf, både via boken och på riktigt, var på många sätt ganska omtumlande. Hon är entusiastisk och välformulerad och en person som man gärna vill göra ett gott intryck på. Det gör ju också att man inte vill visa sina svagheter.

I de två citat i kapitel 5.2 där vi pratar med Löf om projiceringsidén så tolkar jag det som att hon subtilt ifrågasätter delar av vår projiceringsidé ”Men den rollen 'Brita' är hon uttryck för genomsnittet i svaren?” (3:4). Jag tolkar det som att hon hellre kanske föredrar att karaktärerna representerade något slags genomsnitt. Det skulle innebära att när vi får en känslig fråga som vi ger vidare till karaktären så skulle karaktärens svar kunna vara baserat på genomsnittssvensken, att man kopplar svaret till elevernas underliggande fråga om vad som är ”normalt”. Jag minns min osäkerhet från den diskussionen, att jag tyckte det var tråkigt att vår idé inte höll. Jag kunde inte formulera något bra svar till henne då, mer än att vår tanke var att karaktärerna skulle vara lustinspirerande och förhoppningsvis utmana elevernas sätt att tänka om sex. Men nu när jag har analyserat situationen så inser jag att jag inte tycker att idén är dålig, utan faktiskt riktigt bra. Jag tänker så här: om man är en lagom vilsen tonåring som längtar efter ett liv i mitten, i normaliteten, skulle man verkligen känna sig normal då om man jämför sig med normen? Borde det inte vara tvärtom att det är då man känner sig som mest onormal, när man inte passar in i genomsnittet? Om man istället jämför sig med någon som är extrem så kan man dels bli lugnad av att det är en överdrift och det är inte dit man strävar ”jag är i varje fall mer i mitten än vad den är”. Dels förhoppningsvis få lite perspektiv på sin normalitetsönskan, att det kanske kittlar lite med de där märkliga karaktärerna, det kanske finns något bra i att gå mot strömmen ibland. Men vill jag vara normal, i mitten, då påpekar normen hela tiden när jag sticker utanför och det är kanske inte det jag behöver påminnas om i ett sådant här sammanhang? Vi jobbar hellre från andra hållet, håller oss till ytterligheterna och kommer in som de lustinspirerande karaktärer vi vill vara och driver med oss själva. Och jag tror att det kan vara rätt väg att gå. Inspirerade av det Wallin (2012) pratar om, att

elevdelaktigheten ökade när sexualundervisningen drevs av lärare med mycket humor och disciplin, och att läraren ofta var en ny bekantskap för eleverna. Lägg därtill att vi är en man och en kvinna, frispråkiga och öppensinnade som gärna jobbar med samtal och interaktivitet så har vi prickat in hela listan över Wallins önskelärare.

6.1.3 Sexualitet och identitet

Vi har mer och mer byggt ut sexualitetsbegreppet under tiden vi har arbetat. Utvidgningen av begreppet innebär att det handlar om identitet kopplat till fältet sex. Sexualitetsbygget är en väsentlig del inom det traditionella identitetsbygget, men kanske ett bygge som man inte pratar om lika öppet, eller ens tänker på. ”För mig handlar ordet sexualitet om nåt slags skapande, skapande av identitet, på det här området som är väldigt stort. Det gäller både förhållningssätt, tankar, önskningar, det handlar om olika praktiker som jag använder mig av eller som jag är nyfiken på. Det handlar om allt som rör mig och min relation till sexområdet.” (3:2) Sexualitet och identitet växer ihop och blir två sidor av samma mynt. Den här inställningen till sexualitet smälter väl samman med Världshälsoorganisationens poetiska beskrivning av sexualitet som inte behöver ha med sexliv att göra, men finns i det att vara människa och söka efter kärlek och värme (NE, u.å.).

Det kan vara enkelt att prata om sexualitet som något man är, som i det social-essensialistiska perspektivet, där sexualitet ses som något grundläggande fast, skapat från födseln (Bromseth, 2010). Jag skulle säga att det i så fall är ett rörligt varande. På samma sätt som att man har många olika självbilder som tillsammans skapar en identitet (Wrangsjö, 2006; Bromseth, 2010) så anser jag att man har många olika ”sexsidor” som skapar en sexualitet och likt självbilderna är det inte ovanligt att de olika sidorna kontrasterar och motsäger varandra. Kopplat till normkritik så ger det här rörliga förhållningssättet en förhoppning om att kunna se på sex och de bilder som målas upp av sex, med ett kritiskt öga. Det finns många förgivettaganden, idéer, myter, konstruktioner kring sex och sexualitet som kan behöva ställas på ända för att man ska få en sundare och roligare bild av sex, och bli friare i tanke och görande. Som undersökningen som Frisén (2006) hänvisar till där 70 % av tjejerna och 40 % av killarna i suttonårsåldern oroar sig för att inte duga för sex. Vad är det för en galen föreställning? Jag har visserligen av Löf (3:4) lärt mig läxan att man inte behöver köpa statistik rakt av så jag ska inte jaga upp mig över siffror, men i det här fallet spelar det ingen roll hur stor procentsatsen är, om tonåringar tror att de inte duger till att ha sexuellt umgänge med någon annan så är det något på tok. En sådan inställning är ju dels helt felaktig, självklart

så duger de till att ha sex. Dels så finns det något riskfullt i att tro att man inte duger, om man inte ser sitt eget värde så kan man lätt hamna i situationer som man egentligen inte vill vara i. Kanske är det sådan brist på självförtroende som gör att 22 % av de svarande ungdomarna i UngKAB09-enkäten uppger att de det senaste året har haft något typ av sexuellt umgänge mot sin vilja (Wallin, 2012). Om man inte tror att man förtjänar någons uppmärksamhet så kan det leda till att man går med på vad som helst för att man inte ser sig värd något annat. Jag kan inte låta bli att fundera på det här med egensexet, om de här tonåringarna skulle ha en god relation till sin egen kropp och sexualitet så har jag svårt att tro att de skulle gå in i en sexuellt olustig situation. Med reservation förstås för att man inte själv kan rå över övergrepp, men när det gäller att bli övertalad till sex. Jag har ingen forskning som stödjer min tes här men jag tror att många icke önskvärda sexuella situationer skulle undvikas om människor uppskattade sig själv mer och hade en mer självklar relation till sin egen sexualitet.

När det gäller identiteter tycker jag att det är en väldigt intressant diskussion gällande rörlig kontra statisk identitet, vad är egentligen rätt? Finns det något rätt? Eller är båda rätt och att det handlar om olika perspektiv? Är det normkritiska perspektivet kanske mer postmodernistiskt än det andra? Eller kan det ena stämma in på vissa människor och det andra på andra? Dels finns teorin om identiteten som något någorlunda beständigt, som behöver sträcka ut sig i tid och rum, där kontinuitet är viktigt (Frisén, 2006). Dels har vi bilden av den rörliga identiteten, att det kanske inte är något man är utan snarare en positionering (Edemos, 2010). Det ställs då mot det mest extrema exempel jag mött under den här studien, det vill säga politisk lesbiskhet (Johansson, 2006). Jag tycker att det finns många intressanta paralleller mellan politisk lesbiskhet och den normkritiska pedagogiken. Jag var upprymd efter att ha läst Edemos (2010) inspirerande text om normkritisk pedagogik, Carl-Erik var provocerad efter att ha läst Johanssons (2006) kapitel om politisk lesbiskhet. Det blev tydligt för oss att de till viss del pratade om samma saker, men att det gav helt olika konsekvenser och magkänslan man fick av de båda resonemangen var så väsensskilda. Av Edemos resonemang blev man stärkt och inspirerad, av Johanssons blev man uppretad och kände avsmak. Vad är det som är så provocerande med att prata om politisk lesbiskhet? Grunden till vår reaktion var väl att ett sådant resonemang kan ge personer i samhället med antihomotendenser vatten på sin kvarn, att homosexualitet är något valbart och därför också något ”bortvalbart”. Varför blev jag då istället glad av att läsa Edemos text? Därför att det river undan en del konventioner och ställer saker på ända, det är en frisk bris av nytänkande som jag uppskattar. ”Och jag vill beskriva det att vara funkis, kvinna, flata eller blatte som olika positioner en människa kan ha i givna sammanhang snarare än som inneboende egenskaper.”

(Edemo, 2010, s. 97). Det vill säga att det är viktigt att vara uppmärksam på hur människor ser på sig själva, att vara en normbrytare kan vara något som personen känner som en viktig del i dens identitetsbygge, men det kan lika gärna vara ovidkommande för personens självbild. Tänk på att normpersoner sällan bygger identitet utifrån att vara norm så varför förutsätter man att normbrytare gör det? Man väljer vem man vill vara, mer eller mindre medvetet, försök att möta varje enskild person utifrån vad den själv presenterar istället för vad du har bestämt att den representerar.

Sex kan handla om kön. Vissa lyfter fram idéer om tjejer och killar och att deras sexualitet skulle se ut på något visst sätt beroende på hur de är konstruerade. Vissa skillnader tror The Erotica Project är verkliga, även om vi önskar att de inte var det. Dessa skillnader är hur man uppfostras att ens sexualitet bör gestalta sig, utifrån genus. De här föreställningarna kan sätta käppar i hjulet för sexualitetsbyggandet för att de sällan stämmer överens med hela ens jag. Bromseth (2010) beskriver att heteronormen är starkt förankrad i det svenska samhället och ända från småbarnsåren förutsätts flickor och pojkar bete sig på vissa skilda sätt, och det förutsätts att de som vuxna kommer se sig som heterosexuella. Wallin (2012) pratar om det romantiska kärleksidealet och hur sexualundervisningen allt som oftast utgår från en heteronormativ världssyn, där den heterosexuella tvåsamheten är självklar utgångspunkt.

Det finns skillnader som vi inte tror på, och det är de här föreställningarna om hur tjejer och killar ska vara, känna, tänka och sexa. The Erotica Project ser det som sin uppgift att bygga ut de sexuella referensramarna, att bjuda på ett smörgåsbord av sex och sexualitet, att det finns så mycket att upptäcka och undersöka. Den resan börjar hos en själv. Vi ser i relation till Wallins (2012) studie att det är viktigt att lyfta frågan om lust, att inte lägga tonvikt vid sex som något farofyllt men att lust finns inom oss alla, kvinnor som män. Om vi ska förhålla oss till queerteorins perspektiv på identitet- och sexualitetsskapande (Bromseth, 2010), att det skapas i relation till det som upplevs möjligt i ens omvärld, så är det ju väldigt viktigt att få bukt med den fixering på heteronormativitet som Wallin (2012) beskriver finns inom sexualundervisningen.

Man kan se luckor i den nuvarande sexualundervisningsstrukturen. Enligt Wallin (2012) så är exempelvis onani ofta ett bortprioriterat område i undervisningen för att det anses svårt att arbeta med på ett konstruktivt i ett klassrum. Detta för att synsättet på kvinnlig och manlig onani fortfarande skiljer sig mycket åt. Manlig onani lockar till högljudda diskussioner medan kvinnlig onani omges av tystnad och det är svårt att bryta det mönstret i klassrummet (Bäckman, 2003; Wallin, 2012). Kanske kan vi, vars tillvägagångssätt är en aning oortodox,

komma åt detta på något sätt? ”Vi känner att vissa saker kanske vi inte ska prata om? Onani ska vi kanske inte prata om, men däremot ge inspiration, att tänk på allt du kan göra, sky is the limit!” (3:4). En idé vi har är att inte släppa ordet fritt kring temat onani och därmed löpa risk att hamna just i cementerandet av könsroller, men istället ägna ett avsnitt i vår föreställning till onani. På ett sådant sätt att det ger inspiration och spännande fantasier till både tjejer och killar snarare än att det ska befästa en icke-konstruktiv syn på kvinnlig kontra manlig sexualitet.

The Erotica Project utgår från att ju mer jag vet om mig själv och mitt inre sexliv, desto lättare blir det också i relation till andra: ”Vet man vad man själv tycker om och vad man själv går igång på, då är det ju inte så svårt att ha sex.” (2:2) Sök och du skall finna, sex tar inte slut, det finns alltid mer. ”Hur man kan utveckla sin sexuella värld bara i sitt eget huvud?” (2:2). Det är viktigt att förstå att man kan ha ett fantastiskt sexliv med sig själv, att det inte behöver vara i relation till någon annan/några andra hela tiden. Man kan få stora sexuella erfarenheter och självförtroende på det sexuella planet bara genom att sexa med sig själv, och att sexa med sig själv handlar både om onani men minst lika mycket om sexuella fantasier. ”Jag vet inte allt om min sexualitet än” (3:2). Det är lätt att tro att man har kommit underfund om sin sexualitet, men den kommer utvecklas, antingen om du gör det aktivt eller om det händer i takt med att du utvecklas. Det är något vi hoppas ska kunna inspirera till att förstå att inget är definitivt och statiskt. Du kommer utvecklas på det sexuella planet likväl som på det personliga och intellektuella planet. Det är något att se fram emot!

6.1.4 Normkritisk pedagogik

Normkritisk pedagogik har varit en utmaning att jobba med, för det handlar om att ifrågasätta så mycket hos sig själv och omvärlden att man kan bli både rädd, trött och provocerad. Det är jobbigt att brottas med alla dessa fel och brister, att inse samhällets och mina egna tillkortakommanden. Allt är ett ifrågasättande, allt är ett kritiskt öga, det finns något tungt i det.

Normkritikens roll i arbetet har förändrats i takt med arbetets gång, i takt med att vår process och litteraturstudierna gått djupare. I kapitel 5.1 *Process och projekt* märker man i början en artig distans, att normkritisk pedagogik torde vara nyttigt och bra för oss att arbeta utifrån, och man kan ana att vi använder oss av det som en akademisk ursäkt. Det finns också ett faktiskt motstånd. ”Kritik är något som är negativt laddat, själva ordet, konnotationerna.” (1:2). Herregud, man kan inte ha en föreställning och ett samtal med elever och bara säga att

allt är fel, att de måste vara kritiska. Eleverna kommer att vägra, de kommer att kliva in i försvarsposition, vi kommer aldrig att nå fram. Tror vi själva på det tillräckligt mycket för att driva det? Hur användbart är det i situationen? The Erotica Project har alltid ett livsbejakande och positivt förhållningssätt, vi vill inte kliva in i ett klassrum och rasera allt.

Det kändes dock som att det fanns något att hämta i normkritiken, trots allt. Vi var inspirerade av ordet, normkritik – att kritisera normer – låter sunt och livgivande. Det borde gå att hitta en positiv ingång, att inte fokusera på det negativa. ”Jag tänker också för vår egen skull, att man kan va normkritisk på ett sätt som blir positivt, och inte bara argt.” (3:2). Ju mer jag läste in mig på ämnet desto med växte världen. Något slags klimax inträdde när jag läste Edemos (2010) essä om ämnet. Jag tror inte att jag någonsin strukit under så mycket i en bok förut. Varannan mening var minnesvärd och på varje uppslag fann jag något som jag skulle vilja rama in och sätta upp på väggen. Där fanns ett positivt förhållningssätt, ett glatt granskande av världen, mycket humor och en brännande kritik. ”Genom att presentera idén, mekaniken, tankarna kring normkritik, så kan förhoppningsvis folk applicera det på annat.” (4:1). Idén växte och genomsyrade mer och mer av arbetet. Det finns en kraft i att genomsåda samhället och strukturerna, och att ha det att ta spjärn mot kan ge individen styrka.

När man analyserar det i efterhand så ser jag att det har funnits en god korrelation mellan normkritiken och The Erotica Project. Normkritiken kan hjälpa människor att våga och det är ju vad The Erotica Project handlar om. Genom att se att det är världen som är begränsande och inte jag som är missanpassad kan man faktiskt bli stärkt i ett utanförskap, att vara normbrytare är inte fel, det är strukturen som är fel. Det är uppiggande att få ett verktyg för att analysera samhället, kritik behöver inte vara något negativt. ”B: Det här med 'normkritik = spännande', man ser till att göra det kul. Och jag tyckte att det kan va en nyckel till att våga göra saker liksom. Om man kan se på världen lite kritiskt så kan man också liksom tillåta sig att göra saker...” (4:1) Man kan säga att det är väl egentligen vad vi har hållit på med i snart fyra år, utan att veta om det, och inte på ett så djupt analytiskt plan utan drivna av en magkänsla. Men att ifrågasätta och bryta upp konventioner har varit en av drivkrafterna från start. Hela tiden med fokus att göra det roligt, förståeligt och handgripligt, samtidigt som vi vill att publiken ska gå därifrån med några nya funderingar.

6.1.5 Musik som medel

Musiken var lite eftersatt i början av arbetsprocessen, där det varit stort fokus på samtalet, metoder, övningar. Inte förrän Houmann bryter in med sitt ”Men vart tog musiken vägen?” (2:4) så hajar vi till. Vi har gått in så mycket i hur andra valt att jobba med de här frågorna så vi har glömt bort vad som var vår egen ingång, varför vi satte igång skolprojektet överhuvudtaget och vad vi ursprungligen tänkte att vi kunde tillföra sexualundervisningsfältet. ”Kan de vara med? Kan samtalet börja i föreställningen?” (2:4). Visst ska eleverna bjudas in att delta, samtalet borde så klart utgå från deras upplevelser av föreställningen, varför skulle vi annars göra allt det här? Föreställningen ska inte bara fungera som isbrytare och skrattkatalysator, det är ett viktigt verktyg för oss och det är föreställningen som gör det här konceptet till vad det är. Musiken och föreställningen är utgångspunkt för diskussion och tankar. ”Vad var det som gjorde att ni kickade loss på det?” (2:4). Varför initierade vi det här och vad gick vi igång på? Vi tror ju på The Erotica Project som en positiv kraft och märker hur vår föreställning påverkar vuxna på många olika plan. Därför känns det naturligt att den skulle spelas för ungdomar som är mitt i identitetsbyggande och sexualitetsbryderier. Det behövs mer lustinspirerande och normkritiska inslag i den processen och där kan vi fylla ett tomrum.

Efter diskussionen med Houmann så blir musiken en självklar utgångspunkt, och det ger mycket: ämnen att samtala kring, uppslag till nya idéer i föreställningen och stoff till inspirationsmaterialet. Men inte nog med det. Det ger även liv åt vår egen samtalsstrategi. Vi har tagit åt oss ganska hårt av Löfs (2011) kritik mot att elever i vissa skolsituationer förväntas dela med sig av sina privatliv på ett sätt som vuxna aldrig skulle acceptera. ”Man använder deras [elevernas] privatliv som pedagogiska exempel.” (1:4). Med tanke på vårt koncept där vi bara är i skolan en dag så är det svårt att begära att eleverna ska öppna upp sina innersta tankar. I och med att vi återgår till musiken och The Erotica Project så slår det oss att karaktärerna kan bli vår väg in i en hållbar samtalstaktik, nämligen genom projiceringsidén där man istället för att prata om sitt eget privatliv kan projicera frågor på karaktärerna och på så sätt prata känsliga ämnen (utvecklas i kapitel 6.1.2 *Koncept*). Vi hittar också en struktur för att bygga vårt eget samtalsunderlag där vi utgår från de sånger vi sjunger i föreställningen, vad de väcker för tankar och vilka kopplingar vi kan göra mellan låtarna och våra nyckelbegrepp. Detta kombineras med att vi samlar in elevernas reaktioner för att fånga in deras funderingar. ”CE: Sen går vi vidare till första frågan som är 'Vad reagerade ni på i föreställningen?' Vi skriver upp svaren på tavlan för att sedan använda i diskussionerna. /.../

B: Medan den ena av oss leder den här frågeställningen så scannar den andra av högen med reaktioner som vi samlat in, och ser ett bra område att börja prata om. Vi har byggt upp några slags samtalsområden, utifrån olika låtar från föreställningen.” (4:5).

Vi upptäcker att karaktärerna även kan användas som stilbildande alter egon. Vi har skapat dem superlustfyllda och superpositiva. The Erotica Project är våra superhjältar, de vi kliver in i och som gör allt man önskar att man själv ville och vågade. ”C: De är ett sorts fantasier. B: De är ju på ett sätt perfekta, de är allt det där man önskar att man kunde va.” (2:4). De har ett fritt och öppet sinne och de bejakar allt. Vi vill inte vara dem, men det är väldigt roligt att ibland få leva deras liv. Precis som Bergman (2009) pratar om leken och rollspelet i att mima som en känd artist. Det kan vara väldigt utvecklande att låna någon annans person ett tag, det kan vara ett sätt att kliva utanför de mönster man har och kanske prova sig fram till något nytt.

The Erotica Project är vårt sätt att kliva över gränser och skapa en värld med egna regler. ”Det är en stor grej med föreställningen, att upptäcka vad jag faktiskt kan: uppträda, vara rolig, upptäcka var gränser går för mig själv, var gränser går för publik. Och att se lite mer i mig själv som musiker, artist, sångare.” (2:4). ”Och också att det är ett alter ego som man kan fylla med precis vad som helst, jag behöver inte ta ansvar för det.” (3:4). Att leka någon annan kan ge möjligheter som man inte alls skulle ha i sitt vanliga jag. Med hjälp av The Erotica Project, karaktärerna och musiken kan jag och Carl-Erik göra oerhört mycket som vi inte skulle kunna göra som privatpersoner. Att iscensätta sitt eget gränsöverskridande är något att ta fasta på gentemot eleverna också. ”Alltså att stå och sjunga snusk, det tänker jag är att visa att man kan på nåt vis iscensätta sina egna gränsöverskridanden på ett sätt som gör att man kan va trygg med dem.” (3:4). Att utmana sina egna gränser kan se ut på många olika sätt, men är ett bra verktyg för att växa som person och utvidga sina egna möjligheter. Det kan vara små eller stora gränser, enskilt eller offentligt, ofta eller sällan. Det vi vill visa på är möjligheten.

Om man utgår från den interaktiva kommunikationsmodell som Lilliestam (2009) refererar till, där meningsskapande kring musik skapas genom samverkan mellan musiken, åhöraren och situationen, så har vi mycket av det i vårt koncept. Det är mötet som är det häftiga, det vi vill uppnå. Det kommer bli olika möten beroende på situationen, vilka som är i publiken och hur vi förmedlar vårt budskap. I samtalsdelen utgår vi ifrån elevernas reflektioner kring föreställningen för att hitta samtalsområden. Det är långt ifrån envägskommunikationen *sändare --> budskap --> mottagare* (Lilliestam, 2009). Vi tror att det gör att vårt koncept kommer fylla en viktig funktion på de skolor vi besöker genom att

eleverna ser föreställningen utifrån sin egen förförståelse och kopplar samman det vi sjunger och pratar om med sådant som de känner till, och att vi sedan kan lyfta in de reaktioner och tankar som uppstår för att leda det gemensamma samtalet.

Musiken som vi utgår ifrån i föreställningen är inte vilken musik som helst utan de fula visorna. De har ett tilltal som inte är så vanligt i dagens beskrivningar av sex och kropp, ett tilltal som är mer rättframt och mindre förskönat. Inte så att det behöver vara mer "sant" för den sakens skull, men det är ett viktigt komplement till det som presenteras som den gängse bilden av sex just för att det belyser det köttliga. I förhållande till Lilliestams citat om texters betydelse, att inte skriva folk på näsan, så håller jag med. Vi försöker att inte vara övertydliga i vårt talade resonemang, men musiken däremot talar klarspråk och den skriker ut en hel del påståenden om sex, relationer och kärlek. Vilket jag tror faktiskt kan vara bra. Den här föreställningen och hela konceptet handlar inte om att vi vill påverka människor på ett subtilt vis, vi vill skaka liv i dem, kanske chockera dem, för att förhoppningsvis få dem att vakna till. Jag tror att budskapet om att uppmärksamma sin egen sexualitet och ifrågasätta normer är något som det kan behöva skrikas om, för det är så nedtystat i samhället. Det som syns av sex i samhället är den säljande, sminkade, tillrättalagda sidan av sex. Det som inte syns är svettigheten, kroppsbehåringen, kroppsvätskorna, onanin, det som inte syns är verkligheten. Det behövs mer av "jympa lustcentrat" och uppmuntran till egensex (2:2). Det är lätt att som ung människa ha en snedvriden bild av sex och sexualitet, inspirerad av tv, tidningar, internet, porr etcetera. Och där tar jag fasta på Friséns (2006) analys att de ungdomar som hade en positiv kroppsuppfattning ofta förhöll sig kritiskt till de skönhetsideal som framställs i media. Det är svårt att vara nöjd med sig själv om man tror att de mediabilder som presenteras är verkligheten. Med hjälp av ett normkritiskt förhållningssätt så kan man göra sin egen livssituation rimligare, se att det är inte mig det är fel på utan det är världen som är skev. Väldigt sällan i det offentliga samhället presenteras verklighetsförankrat sex på ett sätt som berör den vanliga människan. The Erotica Project erbjuder istället att gå in i sig själv, att utgå från det som faktiskt alla människor har, sin egen lust. "Ju större idévärld man har om sex, desto mer kan man göra av sex." (3:1) Vissa har en närmare relation till sin sexualitet än andra och där vill vi uppmärksamma att alla kan hitta, undersöka och utveckla den enligt devisen "jag vet inte allt om min sexualitet än" (3:4). Att undersöka och utgå från den egna sexualiteten är den bästa förutsättningen för ett sunt sexliv.

Jag har brottats en del med min formulering om "musik som medel" och tvivlat. Musik som medel, musik som något som används för att uppnå ett visst syfte, *medel* kan betyda både metod och redskap. Vad är musik i det här projektet? Musiken är ju utgångspunkten, det allt

härstammar ifrån. Det är musiken som föder ämnena vi pratar om, både i föreställning, samtal och inspirationsmaterial. Jag har inte sett skogen för alla träden. Jag har inte sett musiken bakom alla diskussioner, övningar och referensböcker. När jag nu går igenom materialet så ser jag att musiken har funnits som en röd tråd genom hela processen. På samma gång som jag påstår att vi har gjort det så vill jag också lägga till några nyanser. Jag menar att vi har använt musiken och The Erotica Project som medel. Vi har använt oss av The Erotica Projects värld som medel och den världen består ju inte enbart av musiken, även om musiken är fundamentet i The Erotica Project. Utifrån musiken, i relation till musiken, i mötet med musiken, har det uppkommit två karaktärer, de är frukten av sitt eget handlande, det vill säga sjungandet. Musiken har gett liv åt dem mer än vad jag och Carl-Erik har gjort, de har blivit som de är eftersom de sjunger sina fula visor, de bejakar texterna och därför blir de två livsnjutande predikanter. Det har inte varit någon medveten skapandeprocess från vår sida, det mesta har kommit av sig själv och sedan har vi kunnat analysera i efterhand: jaha, är det så här de funkade, är det så här de tänker? Så det är inte enbart musiken som har varit vårt medel, men musiken och The Erotica Project.

6.2 Slutsatser

Jag ska börja med att säga att det här är inte en uppsats om hur man gör en föreställning och ett samtal i allmänhet, men hur vi har gjort. Utifrån den process som finns beskriven och analyserad i den här uppsatsen kan man ta lärdom av tillvägagångssätt och strategier och se upp för de fällor som vi gick i. Det finns många andra sätt att välja att arbeta med en kreativ process som kan ge framgång, det jag presenterar här är ett sätt att nå resultat och komma åt det håll man vill. Vi kom till och med längre än vad vi hade trott var möjligt på bara fyra arbetsdagar (förvisso med mycket individuellt jobb däremellan), och jag anser att utfallet av processen blev mycket lyckat även om inte allt gick som jag hade planerat.

Hur iscensätter man då en föreställning och ett samtal om sexualitet och normkritik med musik som medel?

Så här gick vi till väga när vi startade upp och genomförde projektet utvecklingsarbete av *The Erotica Project – Våga!* fas 1: Jag stod som projektledare ansvarig för att driva processen och fördjupade mig således i projektledning och aktionsforskning. Det viktigaste för ett framgångsrikt projektarbete är att hela arbetsgruppen känner engagemang, därför utarbetade vi tillsammans en projektbeskrivning för att arbetsgruppen (i detta fall jag och

Carl-Erik) skulle ha samma bild av vad vi ville göra, varför och på vilket sätt. För att vi skulle kunna genomföra projektet, framförallt samtalsdelen som var ny för oss, så var vi tvungna att läsa in oss på en hel del teori: huvudsakligen om normkritisk pedagogik, sexualitet och identitet, men även om sexualundervisningen i Sverige och hur man kan använda musik som medel.

Under tiden som litteraturstudierna pågick så ägde också våra fyra arbetsdagar rum. De första två arbetsdagarna ägnades åt att utarbeta samtalsdelen och de andra två åt att utveckla föreställningen. Det är alltid viktigt med input utifrån, i synnerhet när projektgruppen består av enbart två personer, så vi bjöd in min handledare Anna Houmann som referensperson med specialkompetens om projekt och projektledning, samt Camilla Löf i egenskap av sakkunnig inom sexualundervisning, doktor i pedagogik som studerat och kritiserat hur skolan arbetar med värdegrundsfrågor.

Det roligaste med processen var att den spiralformade arbetsprocessen fungerade så bra, att vi fick så mycket gjort. I och med att det här var en aktionsforskningsstudie så använde vi oss av utvärdering och återkoppling som verktyg, vilket krävdes för studien men som också visade sig vara en av processens främsta framgångsfaktorer. Vi började arbetsdagen med att gå igenom föregående dags utvärdering och lyfta fram sådant som vi ville ta med oss in i det fortsatta arbetet. Vi avslutade arbetsdagen med en utvärdering av dagens process och sammanfattning om var i processen vi befann oss och vartåt vi ville vidare. Detta gjorde att vi hela tiden kunde hålla fast vid sådant som vi ansåg viktigt och förädla det.

Den andra stora anledningen till att projektet föll väl ut var gruppens engagerade samarbete som präglades av humor, flow och synergieffekt: det var i mångt och mycket en skrattande process och vi hade väldigt roligt, vilket främjade känslan av att det var högt i tak och idéerna formligen sprutade ur oss och det märktes väl att idéerna var sprungna ur samarbetet där den enes uppslag vidareutvecklades av den andre, vi hade inte kommit lika långt lika snabbt om vi hade arbetat på varsitt håll.

Det svåraste var att jag inte lyckades genomföra min roll som projektledare på det sätt jag ville, jag höll i den yttre strukturen (arbetsrum, tillgång till inspirationsmaterial, schema med ordentliga pauser för fika och mat, utvärdering och uppföljning) men planeringen av arbetsdagarna blev mindre och mindre detaljerade och projektledarrollen mer och mer otydlig. Det hade varit klokt att återgå till litteraturen kring att arbeta i projekt för att få inspiration till att fortsätta vara en bra projektledare, men jag prioriterade bort det i förmån för andra litteraturstudier.

Det som jag i början trodde skulle bli den stora utmaningen var att anknyta vårt praktiska arbete till teori och forskning, men det upplever jag har gått nästan lekande lätt. Det finns så mycket intressant litteratur och när man ger sig tid att modulera ihop sådant vi har pratat om under våra arbetsdagar med andras smarta tankar så är det riktigt nöjsamt att vara forskare.

Om The Erotica Project inte hade gjort detta utvecklingsarbete i samband med en sån här typ av reflekterande verksamhet som ett examensarbete är så tror jag inte processen hade kommit lika långt. Hade vi arbetat glatt och oflekterat på vårt vanliga vis så har jag svårt att se att vi hade lyckats göra det här till vår produktion i samma utsträckning, utan snarare lånat ihop övningar och metoder från andra befintliga sexualundervisningsprojekt. Det var egentligen vår ursprungliga tanke, att titta på hur andra verksamheter ser ut och låna friskt från sådant vi tyckte stämde överens med våra tankar. Nu har vi istället hämtat inspiration från många olika håll och låtit oss utmanas av nya pedagogiska frågeställningar och efter det skapat ett skolkoncept som utgår från vår egen föreställning. Det har varit väldigt givande för The Erotica Project att skrivandet av den här uppsatsen har ställt krav på processen.

Det har sannerligen varit en utmaning, att skilja ut projektet i projektet. Var är jag, nutid, dåtid, framtid? Vem är jag, forskarjaget eller processjaget? Är detta intressant för någon annan än oss som är delaktiga i processen? Det är inte lätt att försöka se nyktert på en dylik process, det har tagit mycket tid och kraft. För mig personligen har det varit väldigt givande både med litteraturstudierna, arbetsprocessen och skrivprocessen. Givande och arbetsamt. Det är bara att hoppas att även utomstående kan tillgodogöra sig studien och få med sig något så som jag har gjort.

6.3 Fortsättning följer

Ett naturligt sätt att gå vidare hade ju varit att följa det vidare arbetet med *The Erotica Project* – *Våga!* när den ska möta provpublik – stötas och blötas, prövas och omprövas – och sedan på allvar komma ut till riktig publik. Det finns flera frågor som hade varit intressanta att undersöka: Hur bemöts föreställningen av eleverna? Hur fungerar The Erotica Projects utarbetade samtalsstruktur? Vad tycker eleverna om konceptet? Hur kan The Erotica Project komplettera den ordinarie sexualundervisningen ute på skolorna? Hur påverkar mötet med eleverna föreställning och samtal?

Skulle jag göra en liknande studie igen så skulle jag gärna ta del av hur andra har arbetat och fördjupa mig i analys kring scenproduktion. Både aktionsforskningen och normkritiken har gett mersmak och det hade varit roligt att driva något liknande projekt igen, och kanske utgå från att göra en helt ny produktion från scratch.

The Erotica Project arbetar vidare mot nästa anhalt. Snart ska vi dra igång fas 2. Vad det innebär vet vi inte än, men om jag ska spekulera så handlar det om att förverkliga alla de idéer vi har vaskat fram genom denna process. Färdigställa manus, arrangera nya låtar, repa in de nya delarna av föreställningen, komplettera samtalsmaterialet och bli säkra i strukturen, formge och fylla inspirationsmaterialet. Efter det är det dags för provföreställningar och provsamtal. Vi behöver testa vårt koncept på vår nya målgrupp och givetvis dokumentera och utvärdera dessa tillfällen.

Det har varit ett givande projekt. Aktionsforskningen och projektteorin stödde varandra i form och utförande. Jag drev inte projektet så som jag hade önskat, men är ändå väldigt nöjd över resultatet. Jag har kunnat luta mig mot The Erotica Projects inneboende framåtdrift där humor, flow och synergieffekt kan ses som våra framgångsfaktorer tillsammans med tillämpningen av utvärdering och återkoppling.

Jag tror inte att allt vårt framtida arbete kommer baseras på detta arbetssätt, människan är lat av naturen och det här är ett krävande arbetssätt, men jag hoppas och tror att vi tar med oss en hel del av det och jag hoppas också att det ska bli någon akademisk fortsättning. Till hösten så är det dags för uppsatsskrivning igen, denna gång är det Carl-Eriks tur, vi får se vad han väljer för ämne. Fortsättning följer...

7. Referenser

- Bergman, Å. (2009). *Växa upp med musik. Ungdomars musikanvändande i skolan och på fritiden*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Björkman, Lotta. (2012). *Normkritisk pedagogik. UR Samtiden – Musikliv i balans*. Webb-tv från föreläsning. Hämtad från <http://www.ur.se/Produkter/171554-UR-Samtiden-Musikliv-i-balans-Normkritisk-pedagogik>
- Bromseth, J. (2010). Förändringsstrategier och problemförståelser: från utbildning om den Andra till queer pedagogik. I J. Bromseth & F. Darj. (Red.), *Normkritisk pedagogik. Makt lärande och strategier för förändring* (s. 27-54). Uppsala: Uppsala universitet.
- Bäckman, M. (2003). *Kön och känsla. Samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet*. Avhandling för filosofie doktorsgrad, etnologiska institutionen, Stockholms universitet. Stockholm: Makadam förlag.
- Edemo, G. (2010). Att bota en fördom eller undersöka en föreställning – om systembevarande och systemförändrande demokratiarbete. I J. Bromseth & F. Darj. (Red.), *Normkritisk pedagogik. Makt lärande och strategier för förändring* (s. 85-118). Uppsala: Uppsala universitet.
- Frisén, A. (2006). Kropp, utseende och sexualitet. I A. Frisé & P. Hwang. (Red.). *Ungdomar och identitet* (s. 19-39). Stockholm: Natur och Kultur.
- Gabrielsson, A. (2008). *Starka musikupplevelser*. Hedemora: Gidlunds förlag.
- Heiling, G. (2002). *Om aktionsforskning*. Lärarutbildningen i musik, Musikhögskolan i Malmö.
- Johansson, T. (2006). Att skapa sin identitet: Ungdom i ett posttraditionellt samhälle. I A. Frisé & P. Hwang. (Red.). *Ungdomar och identitet* (s. 197-218). Stockholm: Natur och Kultur.
- Lilliestam, L. (2009). *Musikliv. Vad människor gör med musik – och musik gör med människor*. (2 uppl.). Göteborg: Bo Ejeby Förlag.
- Löf, C. (2011). *Med livet på schemat. Om skolämnet livskunskap och den riskfyllda barndomen*. Malmö: Malmö Högskola.
- Löow, M. (2009). *Att leda och arbeta i projekt* (3 uppl.). Malmö: Liber.
- Michanek, J., Breiler, A. (2007). *Idéagenten. En handbok i idea management*. Stockholm: Bookhouse Publishing.
- Nationalencyklopedin [NE]. (u.å.) *Sexualitet*. Hämtad från <http://www.ne.se/sexualitet>

- Ruud, E. (2002). *Musikk og identitet*. (2 uppl.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Rönnerman, K. (Red.). (2004). *Aktionsforskning i praktiken – erfarenheter och reflektioner*. Lund: Studentlitteratur.
- Svenska Akademien. (2010). *Iscensätta*. Hämtad från <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>
- Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet. Hämtad från <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>
- Wallin, A. (2012). Elevers uppfattningar och kunskaper om innehåll i sex- och samlevnadsundervisning. I A. Wallin, V. Bengtsdotter Katz, M. Hermansson Adler, O. Katz, F. Lustig & E. West. *Undervisning i sex och samlevnad – ett idématerial* (s. 51-70). Göteborgs universitet, Institutionen för didaktik och pedagogisk profession. Hämtad från <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/28879>
- Wikipedia. (2012, 26 december). *Normkritisk pedagogik*. Hämtad från http://sv.wikipedia.org/wiki/Normkritisk_pedagogik
- Wrangsjö, B. (2006). Kliniska synpunkter på identitetsutveckling. I A. Frisé & P. Hwang. (Red.). *Ungdomar och identitet* (s. 126-148). Stockholm: Natur och Kultur.

8. Bilagor

8.1 För vidare läsning

The Erotica Project rekommenderar inspirerande litteratur:

Anderberg, B., af Klintberg, B. & Mattsson, C. (1986). *Fula visboken*. Södertälje: FIB:s Lyrikklubb, Tiden.

Brade, L., Engström, C., Sörensdotter, R., Wiktorsson, P. (2008). *I normens öga: metoder för en normbrytande undervisning*. Stockholm: Stiftelsen Friends.

Centerwall, E. (1991). *Att sätta ord på känslor. Samtal om sex och samlevnad med pojkar i tonåren*. Solna: Lic Förlag.

Delilah, H. & Flodman, M. (2007). *Stora sexboken – för tjejer som har sex med tjejer*. Stockholm: Normal förlag.

Grände, J. (Red.) (2009). *okejsex.nu – var går gränsen?* Stockholm: Operation Kvinnofrid – Länsstyrelsen i Stockholms län.

Legman, G. (1970). *The horn book – studies in erotic folklore and bibliography*. London: Jonathan Cape Ltd.

Leveau, L. (2009). *Mellan raderna – en handbok i värderingsövningar*. Malmö: Malmö stad.

Leveau, L., Alfredsson, S. & Ceder, S. (2012). *Sexualitetskunskap – ett stödmaterial till undervisning i sex och samlevnad, jämställdhet och likabehandling*. Malmö: Centrum för Pedagogisk Inspiration, Utbildningsförvaltningen, Malmö stad.

Svenaesus, L., Nikell, E. (2000). *JämOs handbok mot könsmobbing i skolan*. Stockholm: JämO.

Åkerlund, C. (Red.) (2011). *Bryt! Ett metodmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet*. Stockholm: Forum för levande historia & RFSL Ungdom.

Hos både RFSL och RFSU finns oerhört mycket intressant material att ladda ner i pdf-version, eller att beställa hem upptryckta versioner (ibland gratis):

www.rfsl.se

www.rfsu.se

Vill man lyssna, titta, läsa mer om The Erotica Project så finns vi här:

www.britabjors.se/theeroticaproject

www.facebook.com/theeroticaproject

8.2 Projektbeskrivning för utvecklingsarbete av *The Erotica Project – Våga!*

Projekt: Fas 1 i utvecklingen av skolkonceptet *The Erotica Project – Våga!* En 40-50 min lång föreställning (huvudfokus sexualitet och normer, via musiken) + lika långt samtal med högstadie- och gymnasieelever + tryckt inspirationsmaterial som eleverna får med sig hem.

Bakgrund, behov: Vi tror att *The Erotica Project* (TEP) behövs i skolan som ett gott, uppfriskande exempel i sexualundervisningsfloran. Gymnasie- och högstadieelever behöver få med sig lite livsvisdom ut i världen bortom skolobligatoriet. Klokheter att bära med sig ut i det som väntar, det riktigt äventyret, nämligen livet. Vi presenterar här ett unikt skolkoncept, en normkritisk produktion om sexualitet med musik som utgångspunkt. En produktion som inbjuder eleverna att själva reflektera över föreställningen och fördjupa sig i frågor kring sexualitet och normer.

Ett otillfredsställt behov resulterar i att eleverna går miste om den här upplevelsen, de får inte möta TEP och vårt material. De får mindre möjlighet att diskutera och bryta sin idéer mot varandra i ämnet.

Syfte: Projektet genomförs eftersom vi tror att TEP skulle passa bra i skolkontexten. Vi har redan en föreställning som handlar om sexualitet, normer, identitet, kropp, kärlek, krav, fantasier osv, som vi har spelat för vuxna. Det är ju samma tankar som man vill att ungdomar ska få del av, inspireras av och väcka nyfikenhet kring. Det är också ett sätt för oss i TEP att skapa arbetstillfällen, att kliva in på en ny marknad. Detta helt i linje med vår utbildning som musiklektörer, som riktar sig mot bland annat gymnasieskolan. TEP vill skapa en smart sexualföreställning baserad på forskning och samlade erfarenheter i ämnet sammanfogat med vår egen kreativitet = ett material som är viktigt och bra.

Projektmål: Detta är som sagt steg 1 i utvecklingen av *The Erotica Project – Våga!*, så det verkliga slutresultatet ser vi inte förrän i vår. Men efter fas 1 kommer vi vara på god väg mot en färdig produkt i form av skolföreställning, samtalsunderlag och inspirationsmaterial.

Vi ska ha fastställt ramarna för samtal och föreställning, skissat på det helhetliga innehållet och börjat strukturera upp detaljerna.

Projektmål i stort: Arbetstillfällena för TEP. Att möta så många som möjligt, att så många som möjligt får ta del av detta. Fördjupningsarbetet vi gör nu ska leda till att vi vet mer om de här frågorna, att vi känner oss trygga i att inte bara sjunga utan också att leda samtal. Att jobba fram ett gediget material.

Projektmål i fas 1: Känna oss trygga i att hålla samtalet. Ha ett bra innehåll, och en form att utgå ifrån som vi tror är bästa sättet för oss. Ett upplägg som passar vårt syfte. Dessutom vidareutveckla själva föreställningen, utifrån de lärdomar vi drar av arbetet med att ta fram samtalsmaterial samt utifrån referenslitteratur.

Effektmål: Effekten som fas 1 kommer ha är att ge en stabil grund för oss att arbeta vidare med och slutföra arbetet med *The Erotica Project – Våga!* Dvs några månader efter avslutad fas 1 (någon gång under vårterminen) kommer föreställningen vara färdig för att nå ut i skolorna.

I stort: (höst 2013) slutmålet är att de minns oss på de skolor vi har besökt. Slutmål att vi har fått en god kontakt med skolan, att de är positivt inställda till att ge oss fler jobb. Att vi känner oss nöjda, att det gav något. Att vi har ett material som vi kan visa upp för andra skolor och organisationer. Filma material – hopklippta exempel (kunde vara bra att filma en provföreställning och kanske också filma samtal). Att ha en sammanfattning av vårt samtalsmaterial för att kunna visa skolor hur vi jobbar och med vad, gärna knyta det till läroplan och så vidare. Kan också hänvisa till den här uppsatsen, om någon från skolan är intresserad kan den läsa uppsatsen och få inblick i processen och våra bakomliggande tankar.

Fas 1: Att vi har skapat någon slags mindmap om samtalet – så här vill vi gå till väga. Där vi stolpat upp vad vi tycker är viktigt: den här ingången vill vi ta, övningar att använda, både konkreta idéer och riktningar för fortsatt arbete.

Tänkbara åtgärder: Vi (i huvudsak Brita) kommer läsa mycket litteratur, dels teoretiskt kring arbetet (att arbeta i projekt, projektledning, idea management, dokumentation, utvärdering) och dels om själva ämnet (sexualundervisningsfakta, sexuallitteratur, metodböcker, normkritisk pedagogik, musik som verktyg). Brita kommer göra en projektplan och tänka ut vissa metoder som vi kommer använda oss av i arbetet (dagbok, övningar, kontinuerlig utvärdering, återkoppling). Vi inhämtar information från andra organisationer som arbetar inom området. Brita får stöd och hjälp framåt via sin handledare Anna Houmann.

I stort: Filma provföreställning.

Vilka krav ställer vi på fas 1? Först hitta tydligt syfte, viktiga frågor, ämnen. Tydlig ingång i samtalet (kan gälla både anslaget i samtalssituationen och anslaget i oss själva). Hitta någon slags kärna och ett tydligt sätt att nå till kärnan. Jobba med hur samtalskärnan eventuellt kommer påverka föreställningen, behöver inte vara klart men det ska funderas kring.

Resursinsatser: Det vi satsar i det här projektet är tid. Vi behöver också tillgång till bra arbetslokaler och det bidrar musikhögskolan med. Men framförallt är det arbetstid. 4 arbetsdagar om 6 timmar vardera är det praktiska arbetet, då vi ses och samtalar, diskuterar, redovisar, spånar, provar, skissar... Och däremellan driver Brita projektet genom att leta fram ytterligare referensmaterial, förbereda nästa träff, formulera projektet via dagbok etcetera. Carl-Erik får mindre uppdrag, att läsa och att föra dagbok.

Projektledaren (Brita) jobbar ungefär hundra procent.

CE ser projektet som att han närvarar vid arbetsdagarna, pratar, diskuterar och leker. Läser lite litteratur och skriver dagbok mellan gångerna.

Projektorganisation: Brita är projektledare för projektet. Beställaren av projektet är TEP själva. Vi har i och för sig en beställare i form av en kund (som vi hoppas framöver ska bli flera kunder) som ska köpa slutprodukten, men det är inte kunden som beställt det här fördjupningsarbetet. Den kunskap, erfarenhet och kompetens som krävs är den vi äger, detta är ett projekt baserat på TEP som redan existerar. Vi behöver dock mer kunskap och det får vi genom att läsa, dela med oss, diskutera och prova. Vi vet att det finns specialister inom sexualundervisningsområdet och om vi upplever att arbetet går i stå så kan vi ta hjälp av dem, men än så länge tror vi att vi klarar oss på all litteratur vi hittat (bland annat från de organisationer som man skulle kunna be om experthjälp).

Vi behövs, samt vår referensgrupp (Anna). Eventuellt de föreningar vi är med i (RFSU, RFSL). I första steget utgår vi från materialet som vi bär inom oss och som vi får genom litteraturen. Det vi behöver är vår kunskap om hur vi går tillväga för att tillägna oss ny kunskap samt den erfarenhet vi har som musiker och som lärare och därigenom möta människor via musik.

Grov tidsplan: Vi kommer arbeta under veckorna 39-42. Sedan är fas 1 färdig. Arbetet med uppsatsen fortsätter fram till december för den slutgiltiga inlämningen i januari. Arbetet

med föreställningen kommer pågå under hösten-vintern och föreställningskonceptet är färdigt i vår, med provföreställningar först och en planerad premiär i maj. Sedan ska vi kunna sälja konceptet ordentligt från hösten 2013.

Avgränsningar: Projektets målgrupp är gymnasie- och högstadieelever. Det är en skolprodukt innehållande en föreställningsdel, en samtalsdel och ett inspirationsmaterial på temat sexualitet och normer. Marknaden är gymnasie- och högstadieskolor i Sverige, samt andra som kan vara intresserade av en sexualkunskapsföreställning.